

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

आ.व. २०७५/७६

भाग-१

नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना

भाग-२

कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका

भाग-३

नीति तथा कार्यक्रम अनुगमन योजना

अनुसूची १

नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन योजनाको प्रस्तुति

भाग-१

आ.व. २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम
कार्यान्वयन योजना/नवप्रवर्तिन कार्यक्रमहरु

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
वन तथा वातावरण कार्यक्रम कार्यन्वयन कार्ययोजना

क्र.सं.	शीर्षक तथा कार्यक्रम (सूचक इकाई सहित)	बाषा	शा.नं.	नदे. तथा कार्यक्रम	सूचक	लक्ष्य				कार्यन्वयन गर्ने विभागात् विकास	सहायता विकास	
						शा.नं. २०७५/७६	प्रथम वार्षिक	दोस्रो वार्षिक	तेस्रो वार्षिक			
३६	वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने छ । उक्त मूल्यांकन स्थानीय वातावरण प्रदूषणको वन, फलफूल, खड्किमुदी तथा सुविधायक वन पैदावारहरूको बोनो विस्तार, मूल्य अभिवृद्धि र बजारनिस्काशनलाई प्राथमिकता गरिनेछ । सरकारी, निजी, सरकारी र सामुदायिक सञ्चालनीय वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना गरिनेछ । मुल्य सरलतालाई हरित हरकको रूपमा विज्ञापन गरिनेछ ।	संस्था	२०७९/८०	वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने यस क्षेत्रको उपयोग र सरलता सुकैलाई प्राथमिकता दिनेछ । वनको संरक्षण र उपयोगमा क्षेपे तरुका सरलताहरूको परिपुरक प्रवृत्ति स्थापित गरिने । बोनो, पतौ, नदी किनार र यस्तैको बसिन्सा सुधारोपण र वन विस्तार गरिने । (९०)	हेक्टर (हेक्टरमा)	१५०					रा.सू.र.म. स. वि.स. / क्षितिजन वन कार्यालय,	वन विभाग, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन, वन तथा वन विभाग
३६	३६.१ वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने ।											
३६	विविधतापूर्ण १	६५.५	५०५.६७५	सांश्लेसी वन, सांश्लेसीक वन र वनमा वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन (१)	हेक्टर (हेक्टरमा)	१५०						
३६	माइलस्टोन १			वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन हुने वनहरूको कार्यान्वयन तथा रक्षकको कारको कटान सुधारको सेवा खरिद सांश्लेसी								
३६	माइलस्टोन २			वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्य योजना संचालन गरी काठ पाउरो संचालन र पाउरो	कु.फिट (हेक्टरमा)	६०००						
३६	माइलस्टोन ३	३३५०	५००००	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्य योजना संचालन गरी काठ पाउरो संचालन र पाउरो	कु.फिट (हेक्टरमा)	६०००						
३६	क्रियाकलाप २	२१७७	२००००	सहायतामा आधारित वन व्यवस्थापन योजना पुनरावलोकन गर्ने (१)	वटा	३०००						रेड कार्डिन्सन केन्द्र र वन तथा मू. संरक्षण विभाग
३६	माइलस्टोन १			सेवा परामर्शलाई खरिद प्रक्रिया तथा सम्झौता								
३६	माइलस्टोन ५			कार्यान्वयन नवीकरण								

क्र.सं.	विवरण	प्रकार	मूल्य	विवरण				कार्यवाही	नियंत्रण
				आ.सं.	वै.सं.	वै.सं.	वै.सं.		
३६	मार्गदर्शन १								
३५	मार्गदर्शन २								
३४	मार्गदर्शन ३								
३३	मार्गदर्शन ४								
३२	मार्गदर्शन ५								
३१	मार्गदर्शन ६								
३०	मार्गदर्शन ७								
२९	मार्गदर्शन ८								
२८	मार्गदर्शन ९								
२७	मार्गदर्शन १०								
२६	मार्गदर्शन ११								
२५	मार्गदर्शन १२								
२४	मार्गदर्शन १३								
२३	मार्गदर्शन १४								
२२	मार्गदर्शन १५								
२१	मार्गदर्शन १६								
२०	मार्गदर्शन १७								
१९	मार्गदर्शन १८								
१८	मार्गदर्शन १९								
१७	मार्गदर्शन २०								
१६	मार्गदर्शन २१								
१५	मार्गदर्शन २२								
१४	मार्गदर्शन २३								
१३	मार्गदर्शन २४								
१२	मार्गदर्शन २५								
११	मार्गदर्शन २६								
१०	मार्गदर्शन २७								
९	मार्गदर्शन २८								
८	मार्गदर्शन २९								
७	मार्गदर्शन ३०								
६	मार्गदर्शन ३१								
५	मार्गदर्शन ३२								
४	मार्गदर्शन ३३								
३	मार्गदर्शन ३४								
२	मार्गदर्शन ३५								
१	मार्गदर्शन ३६								

क्र.सं.	निजी प्रायोजन (सुपर एकाइ सहित)	आयकर कोड	आय वर्ग	मदत उपाय वर्गीकरण	दूरी	संपत्ति				मालिकता/मरिणा	सहयोगी/सहयोग	
						मूल्य	वैधता	वैधता	वैधता			
33	माइलस्टोन 2	0000	2000	उत्पन्न तथा विभाग	वैधता	वैधता	वैधता	वैधता				
34	क्रियाकलाप X	0	2000	उत्पन्न उत्पन्न वार्ड (Wood treatment plant) स्थापना तथा स्थापना (1)	वैधता वैधता	वैधता	वैधता	वैधता				
35	माइलस्टोन 4			प्रारंभिक स्थापना आयोजन								
36	माइलस्टोन 2			प्रारंभिक आश्वासन र संयोजित								
37	माइलस्टोन 3			उद्योग स्थापना र स्थापना								
38	3, 4, सरकारी, निजी, सरकारी र सामुदायिक सहकारी वन क्षेत्रात्मक आधारित उद्योग स्थापना गर्ने ।			सरकारी, निजी, सरकारी र सहायकी सहकारी तथा निजी क्षेत्रको सहभागितामा आधारित उद्योग स्थापना गरिने। वनजन्तु कक्षा पर्याप्त आधारित निर्धारण उद्योगहरूको स्थापना गर्ने र उपकरण बहिरमा खुलासाको स्थापना । (1, 2)								
39	क्रियाकलाप 4	2950	2450	बहिष्कृत मंडारण तथा प्रशोधन उद्योग स्थापना (1)	उद्योगको संख्या	1					वन विभाग/ वन तथा कालवर्ष मन्त्रालय	उद्योग विभाग/ निजी क्षेत्र तथा सरकारी
40	माइलस्टोन 4			निर्देशिका तयारी तथा स्वीकृति								
41	माइलस्टोन 3			पारदर्शिता आश्वासन, मातृ संयोजन तथा सार्थकता सहकारी तथा निजी क्षेत्रको सहभागितामा बहिष्कृत प्रशोधन केन्द्र स्थापना								बहिष्कृत उद्योग तथा व.क.वि.
42	क्रियाकलाप 2	22	122	मुद्रा प्रशोधन (1)	उद्योग	1						वन तथा कालवर्ष मन्त्रालय
43	माइलस्टोन 4			मुद्रा प्रशोधन तथा शैल उत्पादन								
44	माइलस्टोन 3	4000	2400	हार्ड वुड केवल उत्पादन (4)	श्रेणी/मेटा (हार्डवुड)	1						बहिष्कृत उद्योग तथा व.क.वि.
45	माइलस्टोन 4			श्रेणी निर्यात								
46	माइलस्टोन 2			हार्ड वुड उत्पादन								
47	क्रियाकलाप X (दुबला उद्योग)			प्रशोधन वन उद्योग स्थापना (4)	उद्योगको संख्या	1					वन विभाग/ वन तथा कालवर्ष मन्त्रालय	वन विभाग/ वन तथा कालवर्ष मन्त्रालय
48	माइलस्टोन 4			निर्देशिका तयारी तथा स्वीकृति								
49	माइलस्टोन 2			मातृ संयोजन तथा सार्थकता								
50	माइलस्टोन 3			उद्योग स्थापना								
51	क्रियाकलाप X	0		9 स्थापना वन विकास परियोजनामा उद्दीयनित (Woody Palms) उद्योग स्थापना (3)	उद्योगको संख्या	1						वन प्रदान विकास समिति
52	माइलस्टोन 4			उद्योग निर्माण बहिर क्षेत्र तथा तयारी गर्ने दिगोकरण								वन तथा कालवर्ष मन्त्रालय

क्र. सं.	विवरण	प्रकार	मात्रा	दर	राशि				टिप्पणी	अन्य टिप्पणी	
					कुल	वैयक्तिक	सार्वजनिक	गैर-वैयक्तिक			
३१	विद्युत पुरवठा	२	२०९१.६०								
३२	विद्युत पुरवठा	३	००६.७५								
३३	मार्गवर्तन १	१	४००								
३४	मार्गवर्तन २	०	६२								
३५	मार्गवर्तन ३	०	६२								
३६	मार्गवर्तन ४	२००	३७००								
३७	मार्गवर्तन ५	१४०	१६४०								
३८	मार्गवर्तन ६	५०	४००								
३९	मार्गवर्तन ७	५०	४००								
४०	मार्गवर्तन ८	१	१००								
४१	मार्गवर्तन ९	१	१००								
४२	मार्गवर्तन १०	१	१००								
४३	मार्गवर्तन ११	१	१००								
४४	मार्गवर्तन १२	१	१००								
४५	मार्गवर्तन १३	१	१००								
४६	मार्गवर्तन १४	१	१००								
४७	मार्गवर्तन १५	१	१००								
४८	मार्गवर्तन १६	१	१००								
४९	मार्गवर्तन १७	१	१००								
५०	मार्गवर्तन १८	१	१००								
५१	मार्गवर्तन १९	१	१००								
५२	मार्गवर्तन २०	१	१००								
५३	मार्गवर्तन २१	१	१००								
५४	मार्गवर्तन २२	१	१००								
५५	मार्गवर्तन २३	१	१००								
५६	मार्गवर्तन २४	१	१००								
५७	मार्गवर्तन २५	१	१००								
५८	मार्गवर्तन २६	१	१००								
५९	मार्गवर्तन २७	१	१००								
६०	मार्गवर्तन २८	१	१००								
६१	मार्गवर्तन २९	१	१००								
६२	मार्गवर्तन ३०	१	१००								
६३	मार्गवर्तन ३१	१	१००								
६४	मार्गवर्तन ३२	१	१००								
६५	मार्गवर्तन ३३	१	१००								
६६	मार्गवर्तन ३४	१	१००								
६७	मार्गवर्तन ३५	१	१००								
६८	मार्गवर्तन ३६	१	१००								
६९	मार्गवर्तन ३७	१	१००								
७०	मार्गवर्तन ३८	१	१००								
७१	मार्गवर्तन ३९	१	१००								
७२	मार्गवर्तन ४०	१	१००								
७३	मार्गवर्तन ४१	१	१००								
७४	मार्गवर्तन ४२	१	१००								
७५	मार्गवर्तन ४३	१	१००								
७६	मार्गवर्तन ४४	१	१००								
७७	मार्गवर्तन ४५	१	१००								
७८	मार्गवर्तन ४६	१	१००								
७९	मार्गवर्तन ४७	१	१००								
८०	मार्गवर्तन ४८	१	१००								
८१	मार्गवर्तन ४९	१	१००								
८२	मार्गवर्तन ५०	१	१००								
८३	मार्गवर्तन ५१	१	१००								
८४	मार्गवर्तन ५२	१	१००								
८५	मार्गवर्तन ५३	१	१००								
८६	मार्गवर्तन ५४	१	१००								
८७	मार्गवर्तन ५५	१	१००								
८८	मार्गवर्तन ५६	१	१००								
८९	मार्गवर्तन ५७	१	१००								
९०	मार्गवर्तन ५८	१	१००								
९१	मार्गवर्तन ५९	१	१००								
९२	मार्गवर्तन ६०	१	१००								
९३	मार्गवर्तन ६१	१	१००								
९४	मार्गवर्तन ६२	१	१००								
९५	मार्गवर्तन ६३	१	१००								
९६	मार्गवर्तन ६४	१	१००								
९७	मार्गवर्तन ६५	१	१००								
९८	मार्गवर्तन ६६	१	१००								
९९	मार्गवर्तन ६७	१	१००								
१००	मार्गवर्तन ६८	१	१००								

क्र.सं.	श्रेणी तथा कार्यक्रम (सूचना देकाए सहित)	संसार नं. ०७५/७७ को संख्या	श.व. १०७५/८० समूहको संख्या	बजेट तथा कार्यक्रम	सूचक	दरभन्दा				कार्य-व्यवसाय गर्ने विभागात् निकष	पारदर्शिता निकष		
						सा.व. २०७५/७६ तर्फक	समान बौद्धिक	सर्वो बौद्धिक	नियो बौद्धिक				
३६	शिक्षकालय ३			५ फुल्लिभण तथा फुल्लिभट प्रोडक्ट उत्पादन (११)	मुनिएड प्रोडक्ट संख्या/प्रतिवेदन/	१						पारदर्शिक माला अनुसन्धानाला	अर्थात् विभा. वन तथा आ मन्वलय
३६	माइन्सटोन १			कर्ण योजना तथा मन्वय मालाी अन्वयन	उपबन्धक संकलन								
३६	माइन्सटोन २			आवृथक मन-वर्ति संकलन सार्वजनिक शिक्षण उपायन परिशुभा	रिपोर्ट/प्रतिवेदन/समापन								
३६	माइन्सटोन ३			उत्पादित बस्तुको बजारिकरण र व्यवसायिक उत्पादनको लागि प्रवर्धित प्रचारनस्य	रिपोर्ट/प्रतिवेदन/४ विवरण फुलि								
३७	अन्यतर्य परीक्षा नवीकरण तथा अनुसन्धानका कार्यक्रमहरू संयोजन गरिनेछन्। जैविक विविधताको संरक्षण गरिनेछ। जलवायु संरक्षण र जलसंयान, मूलभूत विज्ञान र नवी युगक तथा किनारा संरक्षण गरिनेछ। एडभ्यान्सिड सु-संरक्षण कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्वाणकारी बनाउने छ। पहिलो मू-भाग र दुई क्षेत्रमा जल पुन फेबारी निर्माण गरि नर्वाहको प्राी संयोजन गर्ने व्यवस्था निर्धारने छ।			जैविक विविधताको संरक्षण गरिने (११)									
३७	३७.१ जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने।												
	शिक्षकालय १			सांमुदायिक वन उपायका समूह गठन तथा वन प्रचारनस्य (३)								वन विभागा/ डिभिजन वन कार्यालय	स्थापीय तह, क्षेत्रक वन निर्देशनालय, उपेमा, पर्वटन वन तथा नालावन मन्त्रालय,
	माइन्सटोन १	१९,४१३	२२५	सांमुदायिक वन उपायका समूह गठन	बटा (प्रचारमा)	०५००							
	माइन्सटोन २	१८१२,४८९	२४०	वन प्रचारनस्य	डिक्टर (प्रचारमा)	५०							
	शिक्षकालय २		१७	वन क्षेत्रको शक्तिमता प्रदर्शन (३)	डिक्टर (प्रचारमा)	३						वन विभागा/ डिभिजन वन कार्यालय, वन क्षेत्रगत विकास समिति र माइन्सटोनको कार्यालय, सर्वश्रेष्ठ क्षेत्र कार्यालय	स्थापीय तह, क्षेत्रक वन निर्देशनालय, उपेमा, पर्वटन वन तथा नालावन मन्त्रालय, सुनका निकष
	माइन्सटोन १			अभिक्रमण योजना तथा र स्वीकृत									
	माइन्सटोन २			योजना कार्यान्वयन (अभिक्रमण प्रदर्शन)									

मन्त्रालय विकास निर्माण विभाग
 नेपाल सरकार
 काठमाडौं

क्र. सं.	प्रति तथा कार्यक्रम (पुस्तक प्रकार सहित)	आधार पृ. सं. 00X/00X को	श. सं. 2009/200	पर्यटन तथा कार्यक्रम समाप्ती तारीख	पुस्तक प्रकार	वर्ष क्र. सं. 2009/000				कार्य-वहन/गैर-निष्पत्ती/निकाश	संशोधनी निकाश
						वर्षिक	प्रथम त्रैमासिक	द्वितीय त्रैमासिक	तृतीय त्रैमासिक		
क्रियाकलाप 3		00X	000	वन सर्वेक्षण विवरण (3)	चिन्ता संख्या	000				वन विभाग / द्विपत्रक वन कार्यलय	स्थानीय सह-उपरोक्त संयुक्त प्रशासन वन विभाग, उपरोक्त पर्यटन वन तथा
माइलस्टोन 4				योजना तयारी र स्वीकृती							
माइलस्टोन 5				डेटाको विवरण							
क्रियाकलाप 4		00	000	विभागीय क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन (4)	वटा	30				वन विभाग	द्विपत्रक वन कार्यलय, प्रशासनिक, वन तथा वातावरण प्रशासन
माइलस्टोन 6				क्षेत्र घेर्नाट तथा योजना तयारी							
माइलस्टोन 7				विभागीय क्षेत्र व्यवस्थापन							
क्रियाकलाप 5		1	00	संकटापन/सोपानमुख कार्य प्रगतिको संरक्षण योजना तयारी (1)	प्रगति	2				वन विभाग प्रशासनिक वन विभाग/द्विपत्रक	स्थानीय संयुक्त
माइलस्टोन 8				संकटापन/सोपानमुख प्रगतिको कार्य योजना निर्माण तथा स्वीकृति							
माइलस्टोन 9				संकटापन/सोपानमुख प्रगति संरक्षण योजना कार्यालय							
क्रियाकलाप 6		2	00	संकटापन/सोपानमुख व्यवस्थापन प्रगतिको संरक्षण योजना तयारी (2)	प्रगति/संख्या	9				राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन विभाग र मातहतका रा.नि.	वन तथा वातावरण प्रशासन
माइलस्टोन 10				संकटापन/सोपानमुख प्रगति संरक्षण योजना कार्यालय							
क्रियाकलाप 7				व्यवस्थापन प्रगति संरक्षण, अनुसन्धान तथा अनुसन्धान (3)						राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन विभाग र मातहतका रा.नि.	वन तथा वातावरण प्रशासन
माइलस्टोन 11				महिा/कानून संरक्षण	स्थान	2					
माइलस्टोन 12				मिा संरक्षण	स्थान	2					
माइलस्टोन 13				कानूनको अन्तर्गत प्रगतिको संरक्षण	पट्टा	4				वन विभाग र राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन विभाग, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष	वन तथा वातावरण प्रशासन
क्रियाकलाप 8		3	00	प्र. प्रकृति व्यवस्थापन (3)	संख्या	9					
माइलस्टोन 14				कार्य योजना तयारी							
माइलस्टोन 15				कार्योजना स्वीकृति र कार्यालय							
क्रियाकलाप 9				वन व्यवस्थापन र वनसन्धिको बोरो विकास विवरण (4)						9 र वटा निकुञ्ज 2 अरु 5 वटा संरक्षण क्षेत्र	प्रशासनिक, उपरोक्त समिति र रा.नि.विभाग
माइलस्टोन 16		00	200	सोरो विकास विवरण तथा अनुसन्धान	पट्टा	900					
माइलस्टोन 17		30	200	चिन्ता संख्या	पट्टा	00					

क्र.सं.	परीक्षा विषय (पुस्तक संकाय सहित)	अधीनस्थ क्र.सं.	शत.सं. (२०१५) ८०	पुस्तक संकाय	पुस्तक संख्या	समय					कक्षा/वर्ग	संदर्भ पुस्तक	
						सामान्य	विशेष	सहायक	सहायक	सहायक			सहायक
१०	क्रियाकलाप १०	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						कितनेचरुणें, पर्वे, विज्ञान, विज्ञान	संदर्भ पुस्तक
११	क्रियाकलाप ११	३५	२५०	विद्युत्, चुंबकीय तरंग/आर.सी.वायु सहित प्रकाश	क्रि.सि.	११०						विद्युत्, चुंबकीय तरंग, प्रकाश, आर.सी.वायु, प्रकाश, विज्ञान, विज्ञान	संदर्भ पुस्तक
१२	क्रियाकलाप १२	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१३	क्रियाकलाप १३	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१४	क्रियाकलाप १४	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१५	क्रियाकलाप १५	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१६	क्रियाकलाप १६	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१७	क्रियाकलाप १७	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१८	क्रियाकलाप १८	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
१९	क्रियाकलाप १९	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक
२०	क्रियाकलाप २०	३५	२५०	मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	क्रि.सि.	११०						मानव वनस्पति इतर नृप्राणियों (१)	संदर्भ पुस्तक

क्रमांक	प्रकार	वर्ष				प्रतिक्रिया	प्रतिवेदन	प्रतिवेदन	प्रतिवेदन	प्रतिवेदन	प्रतिवेदन	
		२०१५/१६	२०१६/१७	२०१७/१८	२०१८/१९							
१	मार्गदर्शन १	१६००००	१६००००									
२	मार्गदर्शन २	१७२३५	१००००									
३	मार्गदर्शन ३											
४	मार्गदर्शन ४											
५	मार्गदर्शन ५											
६	मार्गदर्शन ६											
७	मार्गदर्शन ७											
८	मार्गदर्शन ८											
९	मार्गदर्शन ९											
१०	मार्गदर्शन १०											
११	मार्गदर्शन ११											
१२	मार्गदर्शन १२											
१३	मार्गदर्शन १३											
१४	मार्गदर्शन १४											
१५	मार्गदर्शन १५											
१६	मार्गदर्शन १६											
१७	मार्गदर्शन १७											
१८	मार्गदर्शन १८											
१९	मार्गदर्शन १९											
२०	मार्गदर्शन २०											
२१	मार्गदर्शन २१											

क्र.सं.	नौकरी तथा कार्यक्रम (पुस्तक क्रमांक सहित)	प्रकार	प्रथम वर्षा कार्यक्रम	पुस्तक क्रमांक	पुस्तक क्रमांक				कार्यालय वरिष्ठ विभागात निकाय	संदर्भाती विभाग	
					क्र.सं.	वर्ष	वर्षातील कार्य	वर्षातील कार्य			वर्षातील कार्य
क्रियाकलाप १	४५०	३५००	पुस्तकी प्रदान व पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे व पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	४२१	४००					शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे
क्रियाकलाप २	१०	८५	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय वरिष्ठ विभागात प्रदान करणे	४२१	४००					शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे
क्रियाकलाप ३	५३	३५०	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय वरिष्ठ विभागात प्रदान करणे	४२१	४००					शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे
क्रियाकलाप ४	८५	३५०	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय वरिष्ठ विभागात प्रदान करणे	४२१	४००					शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे
क्रियाकलाप ५	२२१	२०५	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय वरिष्ठ विभागात प्रदान करणे	४२१	४००					शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे	शिक्षण व कार्यलय सेवा संचालनालय पुस्तक शिबिरात प्रदान करणे

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले गर्ने नवप्रवर्तन कार्यक्रम

क्र.सं.	कार्यक्रमहरू	०७५/७६ को अवस्था	०७६/७७ सम्मको लक्ष्य	बजेट तथा प्रायोजन	सूचक	लक्ष्य				कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहायी निकाय		
						आर्थिक वर्ष २०७५/७६ को लक्ष्य	देशी ब्रोमसिक	नेशनल ब्रोमसिक	प्रथम ब्रोमसिक				
१	वन प्राधिकरण गठन गर्ने सरोकारवाला बीच छलफल कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्थाको तयारी				संख्या	१						वन तथा वातावरण मन्त्रालय	अर्थ मन्त्रालय, सखरीय गाडीला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय
२	वन कार्बन व्यापार सम्झौताको आधार तयार गर्ने सम्झौता दस्तावेज तयारी सम्झौता कार्यान्वयन				संख्या	१						रेड कार्यान्वयन केन्द्र	वन तथा वातावरण मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय
३	दिगो रंग वैज्ञानिक				संख्या	१						वन तथा भू	वन तथा वातावरण

	वन व्यवस्थापन प्रमाणीकरणको मापदण्ड तयार गरी काठको निर्यात गर्नु अथवा तयार गर्नु																								सरक्षण विभाग	मन्त्रालय	
	मापदण्ड तयारी कार्यान्वयन																										
४	राष्ट्रिय जडीबुटी विकास केन्द्रको स्थापना																									वन तथा वातावरण मन्त्रालय	अर्ध मन्त्रालय, सडकीच मानोला तथा शान्तालय पर्याप्त मन्त्रालय, कानून, न्याय तथा संसदीय मन्त्रालय मन्त्रालय
	सरोकारवाला बीच उत्फल																										
	कानूनी तथा संरचनागत व्यवस्थाको तयारी																										

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिन्धुचौर, काठमाडौं

आर्थिक वर्ष २०७५।७६ का नीति तथा कार्यक्रम र वार्षिक बजेट कार्यक्रममा नपरेका कार्यक्रमहरू

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

क्र.सं.	कार्यक्रमहरू	०७५।७६ को अनुमानित व्यय	०७५।७६ को अनुमानित आय	बजेट तथा कार्यक्रम	संयोजक	आर्थिक वर्ष २०७५।७६ को लक्ष्य			कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोगी निकाय							
						लक्ष्य											
						वार्षिक	प्रथम त्रैमासिक	दोस्रो त्रैमासिक			तेस्रो त्रैमासिक						
१	स्वच्छ विकास सयान्त्र तथा कार्बन ब्यापार क. उत्सर्जन घटौती	७	१५		संख्या	३										वन तथा वातावरण मन्त्रालय	बैकल्पिक उर्जा प्रवर्धन केन्द्र, सरकारी, गैर सरकारी तथा निजी क्षेत्र
	ख. कार्बन सिधार्ति	०	२		संख्या	१										वन तथा वातावरण मन्त्रालय	नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू
२	सन्धी सम्झौताको कार्यान्वयन (Climate Change, Land Degradation, Chemicals, Air, Biodiversity, Forests, Wildlife, Pollution आदिको सम्बन्धमा कार्यहरू भईरहेको)	१५	२४		संख्या	३										वन तथा वातावरण मन्त्रालय	नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू
३	आयोजनाहरूको तर्जुमा कार्य	८	२०		संख्या	५										वन तथा वातावरण मन्त्रालय	अर्थ मन्त्रालय
४	वातावरणीय प्रभाव अध्ययनका कार्य	२९२	५५०		संख्या	३५										वन तथा वातावरण मन्त्रालय	सरोकारवाना निकायहरू
५	नेपाल प्लेनर कार्यक्रम	१	६		संख्या	१										वनसम्पत्ति विभाग	वन तथा भूसांख्यिक विभाग तथा राष्ट्रिय निकुन्ज विभाग

भाग-२

आ.व. २०७५/७६ को
कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका

कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका

(आ.व. ०७५/७६)

वन तथा वातावरण मन्त्रालय

सिंहदरवार, काठमाण्डौ

पृष्ठभूमि

नेपालको दिगो विकासमा वन क्षेत्रको महत्वपूर्ण योगदान रहिआएको छ । देशमा रोजगारीको सिर्जना, आयवृद्धि, स्थानीय समुदायको आधारभूत आवश्यकता जस्तै काठ, दाउरा, गैरकाष्ठ वन पैदावारहरूको आपूर्तिको साथै कृषि, पशुपालन, पर्यटन र सिँचाइमा समेत वन क्षेत्रको उल्लेखनीय भूमिका रहेको छ । जनसहभागितामूलक वन व्यवस्थापनका माध्यमबाट स्थानीय आर्थिक, सामाजिक विकास तथा स्थानीय नेतृत्व विकासमा पनि वन क्षेत्रको प्रत्यक्ष योगदान रहेको हुँदा वन क्षेत्र राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रूपमा रहन गएको छ ।

सन् २०१५ को वनस्रोत सर्वेक्षण अनुसार वनले ढाकेको क्षेत्र कूल भूभागको ३९.६ प्रतिशतबाट बढेर ४४.७ प्रतिशत पुगेको छ । विशेष गरी पहाडी क्षेत्रमा वन क्षेत्रले ढाकेको भूभागमा वृद्धि भएको छ भने झाडी बुट्यानले ढाकेका क्षेत्रहरू वन क्षेत्रमा रूपान्तरित हुनुका साथै वन क्षेत्रबाहिरको भूभागमा समेत वनको वृद्धि भएको छ । नेपालको कूल भूभागको ३४,४२०.१३ वर्ग किलोमिटर क्षेत्र संरक्षित क्षेत्र रहिआएको छ । यसले मुलुकको २३.३९ प्रतिशत (१४ ओटा राष्ट्रिय निकुञ्ज एवम् आरक्ष र ६ ओटा संरक्षण क्षेत्र) भूभाग ओगटेको छ । नेपालमा अवस्थित ११८ ओटा पारिस्थितिकीय प्रणाली क्षेत्रमध्ये ८० ओटा संरक्षित क्षेत्रभित्र पर्दछन् । यसैगरी गैँडा, बाघ, अर्ना, कृष्णसार, हिँउचितुवा, कस्तुरी, गोही आदिको संरक्षणको लागि विशेष पहल र प्रयासहरू भइरहेका छन् । भू तथा जलाधार संरक्षणका हकमा नदी प्रणाली तथा सुक्ष्म जलाधार व्यवस्थापन प्रणालीका आधारमा कार्य गर्दै आइएको छ भने वनस्पति संरक्षण तथा व्यवस्थापन तथा प्रसारका लागि समेत यस मन्त्रालयबाट विभिन्न कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको छ ।

वन तथा वातावरण मन्त्रालयलाई नेपाल सरकारले सुम्पेको राष्ट्रिय वन क्षेत्र र जैविक विविधताको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्दै लाभको समन्यायीक बाँडफाँड नागरीकको जीवनस्तरमा सकारात्मक टेवा पुर्‍याउँदै आएको छ । राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष र शिकार आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र, सिमसार आदिको व्यवस्थापन माफत जैविक विविधताको संरक्षण र भू तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण र व्यवस्थापनबाट नेपालको जस्तो संवेदनशील भू धरातललाई जोगाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ । वनस्पति र जडिवुटी सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान, संकलन, प्रशोधन तथा व्यवसायीकरण, साथै जलवायु न्यूनीकरण तथा अनुकूलन, प्रदुषण नियन्त्रण जस्ता क्षेत्रमा उपलब्ध स्रोत र साधनको महत्तम उपयोग गर्दै राष्ट्रिय समृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याउँदै आएको छ ।

"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" भन्ने राष्ट्रिय संकल्पलाई टेवा पुर्‍याउन वर्तमान राज्य संरचना अनुसार संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीनै तहबाट कार्यान्वयन हुने गरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयको आ.व. ०७५/७६ को लागि कार्यक्रमहरू स्वीकृत भएको छ । मुख्य रूपमा वन तथा वातावरण मन्त्रालयले १ लाख ५० हजार हेक्टर भन्दा बढी वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट ६० लाख क्यू.फिट भन्दा बढी काठ उत्पादन गर्ने, वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूको स्थापनाबाट रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्ने, पर्यापर्यटनको थप विकास गर्ने, प्रदुषण नियन्त्रण र फोहरमैला व्यवस्थापन, स्वच्छ र सन्तुलित वातावरण कायम गर्ने लक्ष्यका साथ सोही अनुरूपका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिईएको छ । आ.व. २०७५।०७६ मा सम्पादन हुने यी कार्यक्रमहरूको कार्यसञ्चालन पद्धतिमा सरलता एवं एकरूपता कायम गर्दै सेवाप्रवाहको वर्तमान पद्धतिमा समय सापेक्ष सुधार समेत गरी सेवाग्राही जनता समक्ष सरल, सहज एवम् पारदर्शी तरिकाले सेवा सुविधा पुर्‍याउने उद्देश्यले प्रस्तावित कार्यक्रमहरूको सञ्चालनको यो कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका (Operational Manual) तयार गरिएको छ ।

१. राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (३२९१०६)

राष्ट्रिय वन विकास तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम वन विभाग अन्तर्गत सरकारद्वारा व्यवस्थित वनमा संचालित छ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत मुख्य रूपमा वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण, वनको सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापन र वन पैदावारको सदुपयोग तथा आपूर्तिका कार्यक्रमहरू पर्दछन् । आ.व. ०७५/७६ मा यस कार्यक्रम शीर्षक अन्तर्गत वन विभाग र मातहतका निकायहरूबाट निम्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनेछ ।

१.१. चक्ला/साझेदारी वनमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन

यस कार्यक्रम तराईका जिल्लाहरूमा विगत आ.व. देखि नै संचालनमा रहको छ । तराईको २० जिल्लामा करिब ४९३,३७९ हेक्टर वन क्षेत्र संरक्षित क्षेत्र, सामुदायिक वन, साझेदारी वन, सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको रूपमा रहेको छ । सो मध्ये करिब ५० प्रतिशत वन क्षेत्रमा मात्र दिगो एवं वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्रणाली लागू गर्न सकेमा देशको अर्थतन्त्रमा करिब १२ अरब रुपैया वार्षिक रूपमा आम्दानी हुने अनुमान देखिन्छ । आ.व.०७५/७६ मा ७३ हजार हेक्टर साझेदारी र १४ हजार हेक्टर सरकारद्वारा व्यवस्थित गरी कूल ८७ हजार हेक्टर भन्दा बढी वनहरूमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु हुनेछ । यस कार्यक्रम प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत डिभिजन वन कार्यालयहरूबाट गरिनेछ । यो कार्यक्रम वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन निर्देशिका बमोजिम स्वीकृत नर्मसको परिधिमा रहि संचालन गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यक्रम प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत डिभिजन वन कार्यालयहरूमा कार्यरत जनशक्तिबाट गरिनेछ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयारीको लागि प्राविधिक सहयोग र परामर्श सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयहरूले उपलब्ध गराउनेछ । डिभिजन वन अधिकृत पदस्थापना वा समायोजन गर्दा वन व्यवस्थापन र काठ उत्पादनको कार्यसम्पादन करार गरीने र कार्यसम्पादन करारको प्रगति चौमासिक रूपमा समीक्षा गरी आवश्यक सुधारात्मक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । डिभिजन वन अधिकृत लगायत सहायक कर्मचारीहरूलाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका बारेमा तालिम, अभिमुखीकरण तथा उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएको वार्षिक बजेट रु.२८,८१,००,०००।- यस कार्यक्रमको वित्तीय स्रोत हुनेछ । संघीय सशर्त बजेटको अलावा प्रदेश सरकारबाट विनियोजित बजेट समेत यस कार्यक्रमको वित्तीय स्रोत हुनेछ । यसको लागि प्रदेश सरकारसंग आवश्यक समन्वन र सहकार्य गरिनेछ । यस शिर्षकमा विनियोजित बजेट स्वीकृत नर्मस, लागत स्टिमेट अनुसार चक्ला र साझेदारी वनहरूमा वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका कार्ययोजना तयारी तथा स्वीकृति लगायतका कार्यहरूमा खर्च गर्नु पर्नेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धी सूचक

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि समूहहरूबाट निवेदन, संभाव्यता अध्ययन, कार्ययोजना तयारी, स्वीकृति र कार्यान्वयन यस कार्यक्रमको प्रक्रियागत सूचकको रूपमा रहनेछ भने ८७ हजार हेक्टर भन्दा बढी चक्ला वन र साझेदारी वनको व्यवस्थापनबाट कूल ३४ लाख ७० हजार क्यू.फिट भन्दा बढी काठ उत्पादन गरिनेछ ।

नोट: सामुदायिक, साझेदारी र चक्ला गरी आ.व. ०७५/७६ मा कूल १ लाख ५० हजार हे. वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट कूल ६० लाख काठ उत्पादन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन प्राविधिक रूपले तुलनात्मक रूपमा सरल भएतापनि व्यवस्थापकीय हिसावले निकै चुनौतिपूर्ण छ । त्यसैले यसलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको निम्न सावधानीका उपायहरू अपनाईनेछ ।

क) मन्त्रालय/विभागले डिभिजन वन अधिकृतको छनौटलाई पारदर्शी बनाई वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्ने क्षेत्रफल तोकी कार्यसम्पादन करार गरी खटाईनेछ । त्रैमासिक कार्यसंपादन मुल्यांकनको व्यवस्था मिलाईनेछ । यस कार्यको लागि डिभिजन वन प्रमुखहरूलाई मुख्य जिम्मेवार बनाईनेछ । डिभिजन वन प्रमुखहरूले आफूलाई तोकिएको जिम्मेवारीको जिल्लास्तरमा समेत कार्यसम्पादन गरी वार्षिक कार्ययोजना बनाई गर्नु पर्नेछ ।

ख) आधुनिक तथा उच्च प्रविधिको प्रयोगलाई जोड दिईनेछ ।

ग) काठ विक्रि वितरण सहज बनाउन र बजारमा काठको मूल्य घटाउन काठ दाउरा लिलाम विक्रिलाई सरस्तीकृत गरिनेछ । वन विभाग र मातहतका निकायले वन नियमावली २०५१ बमोजिम न्यूनतम मूल्य हुने गरी लिलाम गर्ने प्रावधान लागू गर्ने, प्रकृत्या पूरा गरी लिलाम भएकोमा विवाद हुन नदिने वातावरण सृजना गर्ने व्यवस्था मिलाउनेछ ।

घ) वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन निर्देशिकाको प्रविधि र समयसापेक्ष आवश्यक संशोधन गरिनेछ ।

च) संघीय, प्रदेश तथा स्थानिय सरकारको सहकार्य एवं समन्वयमा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

छ) वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्यका लागि प्रचार प्रसारको कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

१.२. वन पैदावारमा आधारित वन उद्यम स्थापनका लागि अनुदान (काष्ठ, बाँस, वन पैदावारमा आधारित)

नेपालको प्रमुख प्राकृतिक स्रोत मध्ये वनजंगल महत्वपूर्ण स्रोत हो । यस नविकरणीय प्राकृतिक स्रोतबाट उत्पादन हुने बस्तु तथा सेवाको समुचित व्यवस्थापन हुन नसक्दा काठ र तयारी फर्निचर जस्ता मूल्य वन उपज र गैहकाष्ठ तथा सो बाट उत्पादित बस्तुहरू समेत बैदेशिक मुद्रा खर्चगरी आयात गर्नुपर्ने स्थितिलाई निर्मुल गन्दै वन पैदावारको उत्पादन देखी निर्यात र उपभोक्ता सम्म पुग्ने सबै प्रकारका वन उपजहरूको गुणस्तरमा सुधार ल्याउनुका साथै मूल्य श्रृंखलाहरूमा बृद्धी गर्नु पर्ने नितान्त आवश्यक छ ।

यस कार्यमा निजी क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहदै आएकोले यसलाई अझै प्रभावकारी बनाउन निजी क्षेत्र, समुदाय र सरकारका बीच समन्वय र सहकार्य गर्दै व्यवसायिक एवम प्रतिस्प्रधात्मक प्रणालीमा रूपान्तरण गरी रोजगारीको सृजना गर्दै दिगो आर्थिक बृद्धि हासिल गर्नु आजको आवश्यकता हो । यसका लागि वन क्षेत्रको विकास र वन

उद्यम प्रवर्द्धनका लागि निजी, सार्वजनिक र समुदायका बीच सहकार्य र साझेदारीलाई प्रोत्साहन गर्न यो कार्यक्रम तय गरीएको छ ।

जनशक्ति योजना

प्रमुख जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारहरूको उपलब्धता रहेका उच्च हिमाली तथा मध्य पश्चिम क्षेत्रको जिल्लाहरूमा वनस्पति विभाग, डिभिजन वनस्पति कार्यालय (पुनर्संरचना भए अनुसार) सित समन्वय र सहकार्यमा विद्यमान जनशक्तिलाई प्रविधि हस्तान्तरण गरिनेछ । मुख्य मुख्य जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारहरूको विना अनुमति विदेश निकासी हुने (जस्तै, यासागुम्बा तिब्बत तिर) लाई सरलीकृत गरी कानूनको दायरा भित्र ल्याई निकासी प्रक्रियालाई सरल बनाउन गर्न फिल्डस्तरमा नै कर्मचारी परिचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

आ व २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारलाई शर्त अनुदान स्वरूप काष्ठ उद्योग, बाँसमा आधारित उद्योग तथा अन्य वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापनाको लागि रु.१०,००,००,०००।- उपलब्ध गराइएको बजेटबाट खर्च गरिनेछ । थप बजेट अवश्यक भएमा सामुदायिक वन, साझेदारी वन समुहको कोष परिचालन गर्न पनि सकिनेछ । साथै प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारबाट पनि बजेटको व्यवस्था गर्न सकिन्छ भने साझेदारीमा आउने संस्थाले पनि निश्चित रकम लगानी गर्नु पर्नेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक:

सूचना प्रकाशन, प्रस्तावनाको मूल्याङ्कन र अनुदान निकासी यस कार्यक्रमको प्रक्रियागत सूचकको रूपमा रहनेछ । उद्यम स्थापना भै उत्पादित सामग्री उपलब्धि सूचक हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

यस कार्यको लागि वन विभाग/मन्त्रालयले तलका वृद्धाहरूलाई समेत मध्यनजर गर्दै छुट्टै कार्यविधि बनाई लागु गर्नेछ ।

- पत्रिका, सार्वजनिक जनसम्पर्कका कार्यालय र पकेट क्षेत्रका स्थानीय तहमा १५ दिने सूचना प्रकाशन गरी प्रस्ताव आह्वान गर्ने ।
- इच्छुक व्यवसायी, उद्यमी, सहकारी, सामुदायिक तथा कवुलियती वन समूह, वा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ व्यवसायमा संलग्न किसानले प्रकाशित सूचना बमोजिम व्यावसायिक योजना सहित, प्लाण्ट स्थापना गर्ने क्षेत्रको चारकिल्ला सहित प्रस्ताव जिल्ला वन कार्यालयमा पेश गर्ने ।
- प्राप्त प्रस्तावहरूको नियमानुसार मूल्याङ्कन गरी उपयुक्त प्रस्तावको छनौट गर्ने । प्रस्तावहरूको मूल्याङ्कन गर्दा कच्चा पदार्थ उपलब्धताको सुनिश्चितता, जडीबुटीको पकेट क्षेत्रमा उत्पादित पैदावारको प्रशोधन, लाभप्रद व्यवसायिक योजना, प्रस्तावकले कूल लगानीको न्यूनतम २० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी लगानी गर्ने प्रस्ताव हुनु पर्ने ।

- कार्य संचालन गर्न प्रथम किस्तामा ७५ प्रतिशत र अन्तिम प्रतिवेदन प्राप्त भएपश्चात बाँकि २५ प्रतिशत रकम अनुदान स्वरूप भुक्तानी गर्ने ।
- कार्य सम्पन्न भएपछि प्रगतिमा निम्न कुराहरू समावेश गरिनुपर्नेछ,
 - ✓ उद्यम संचालन गर्ने समूह, व्यक्ति, सहकारीको नाम,
 - ✓ स्थापना गरिएको प्लान्टको फोटो,
 - ✓ उत्पादित सामग्रीको नमूना,
 - ✓ लागत रकम,
 - ✓ रोजगारी सिर्जना (श्रमदिन),
 - ✓ प्लान्टको अवस्थिति, जग्गाको कित्ता नं., जिपिएस लोकेशन

१.३. सिमसार क्षेत्रको संरक्षण तथा व्यवस्थापन

सिमसार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्दै यसको वृद्धिमत्तापूर्ण प्रयोगका लागि यस कार्यक्रमले सहयोग गर्नेछ । जैविक विविधताको संरक्षण गरेर आश्रित स्थानीय समुदायको सहकार्य र सहयोगमा यस सम्बन्धीका क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ । सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापनका लागि राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९ ले अवलम्बन गरेका विषयबस्तुहरूलाई मुख्य आधार बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

मौजुदा संघीय र प्रदेश स्तरीय जनशक्तिले यस कार्यको लागि उपयोग गरिनेछ । त्यसका लागि कर्मचारीहरूलाई सिमसार व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम तथा क्षमता विकास गरिनेछ । सहभागी उपभोक्ता समूहको क्षमता सुदृढीकरण कार्यक्रम गरिनेछ । आवश्यकता हेरी सेवा प्रदायकसँगबाट सेवा खरिद गर्न सकिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यका लागि स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार आ व २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारलाई विनियोजित रु.१,५६,६०,०००।- बजेट सशर्त अनुदान शिर्षकबाट खर्च गरिनेछ । थप बजेटका लागि उपभोक्ता समूहको कोष पनि परिचालन गर्न सकिनेछ । निजी उद्यमीबाट साझेदारीमा पनि लगानी गर्न सकिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

यो कार्यमा जिल्लामा भएका सरोकारवाला संघ संस्था, जिल्ला समन्वय समिति, स्थानीय उपभोक्ता समूह आदिसंग सहकार्य समेत गरी कार्यक्रम संचालन गरीनु पर्दछ । यो कार्यक्रम अमानतबाट वा सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ र नियमावली २०६४ अनुसार सेवा प्रदायकबाट संचालन गर्न समेत सकिनेछ । व्यवस्थापन योजना तयार गरी डिभिजन वन अधिकृतबाट लागत अनुमान स्वीकृत गरी सोही अनुसारका सम्पूर्ण कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्नेछ ।

२. सामुदायिक तथा कबुलियती वन विकास कार्यक्रम (३२९८०८)

विगत तीन दशक अर्थात् वन क्षेत्रको गुरुयोजना लागू भए देखि नै नेपाल सरकारको पहिलो प्राथमिकताको कार्यक्रम वा (P1) कार्यक्रमको रूपमा विगतमा विभिन्न अन्तराष्ट्रिय दाताहरूको आर्थिक सहयोग समेतमा ७४ वटै जिल्लाहरू

(मुस्ताङ्ग बाहेक)मा यस कार्यक्रम संचालन हुँदै आईरहेको छ । सामुदायिक वन जनसहभागितको हिसाबले विश्वमै उत्कृष्ट रहेको छ । यस अन्तर्गत आ.व. ०७५/७६ मा निम्नानुसार कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

२.१. सामुदायिक वनमा बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन तथा कार्ययोजना कार्यान्वयन

अहिलेको अवस्थामा तराई तथा मध्य पहाडका २८५ वटा सामुदायिक वनहरूमा बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भइरहेको छ । आ.व. ०७५/७६ वर्षसम्म थप २३५ वटा गरी जम्मा ५२० वटा सामुदायिक वनहरूको ५२ हजार हे. वन क्षेत्रमा बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरिनेछ । थप २३५ वटा मध्ये ११५ वटा सामुदायिक वनमा नेपाल सरकारबाट स्वीकृत बजेटबाट व्यवस्थापन गरिनेछ भने बाकी १२० वटा सामुदायिक वनको १२ हजार हेक्टर वन क्षेत्रको व्यवस्थापन सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको कोषबाट गरीने योजना रहेको छ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यक्रम प्रदेश उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गत डिभिजन वन कार्यालयहरूमा कार्यरत जनशक्तिबाट गरिनेछ । बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयारीको लागि प्राविधिक सहयोग र परामर्श सम्बन्धित डिभिजन वन कार्यालयहरूले उपलब्ध गराउनेछ र यस कार्य उपभोक्ता र सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागितामा कार्यान्वयन गरिनेछ । डिभिजन वन अधिकृत पदस्थापना वा समायोजन गर्दा कार्यसम्पादन करार गरीने र कार्यसम्पादन करारको प्रगति चौमासिक रूपमा समीक्षा गरी आवश्यक सुधारात्मक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

आगामी आ.व.मा यस कार्यक्रमको लागि करिब रु.१०,६०,००,०००।- विनियोजन भएको छ । थप बजेट विनियोजनका लागि प्रादेशिक तथा स्थानीय तहहरूसँग प्रभावकारी समन्वय गर्नुपर्नेछ । सामुदायिक वन समूहहरूको कोषलाई समेत बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका विभिन्न क्रियाकलापहरू संचालन गरिनेछ । संघीय सशर्त बजेटको अलावा प्रदेश सरकारबाट विनियोजित बजेट समेत यस कार्यक्रमको वित्तीय स्रोत हुनेछ । यस शीर्षकमा विनियोजित बजेट स्वीकृत नर्मस, लागत स्टिमेट अनुसार चक्ला र साझेदारी वनहरूमा बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका कार्ययोजना तयारी तथा स्वीकृति लगायतका कार्यहरूमा खर्च गरिनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धी सूचक

बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि समूहहरूबाट निवेदन, संभाव्यता अध्ययन, कार्ययोजना तयारी, स्वीकृति र कार्यान्वयन यस कार्यक्रमको प्रक्रियागत सूचकको रूपमा रहनेछ भने ४० हजार हेक्टर भन्दा बढी सामुदायिक वनको व्यवस्थापनबाट कूल १५लाख क्यू.फिट भन्दा बढी काठ उत्पादन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

सामुदायिक वनहरूमा बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनका लागि उपभोक्ताहरूको सक्रिय सहभागितामा डिभिजन वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा सम्पन्न गरिनेछ । डिभिजन वन अधिकृतको छनौटलाई पारदर्शी बनाई बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्ने क्षेत्रफल तोकै कार्यसम्पादन करार गरी खटाईनेछ । त्रैमासिक कार्यसम्पादन मूल्यांकनको व्यवस्था मिलाईनेछ । यस कार्यको लागि डिभिजन वन प्रमुखहरूलाई मुख्य जिम्मेवार बनाईनेछ । डिभिजन वन प्रमुखहरूले

आफूलाई तोकिएको जिम्मेवारीको आधारमा जिल्लास्तरमा समेत कर्मचारीहरूसँग कार्यसम्पादन गरी वार्षिक कार्ययोजना बनाई क्रियाकलाप संचालन गर्नु पर्नेछ ।

२.२. पर्यापर्यटन प्रवर्द्धन

सामुदायिक वनहरुबाट काठ दाउराको आपूर्तिको अलावा कतिपय शहर/बजार क्षेत्र आसपास सामुदायिक वनहरुमा पर्यापर्यटनको सम्भावना समेत रहेको छ । कतिपय सामुदायिक वनहरुले स्वतस्फुर्त रुपमा पर्यापर्यटन व्यवस्थापन गरिराखेको भएतापनि स्पष्ट कार्यविधिका साथ सहयोग र सहजीकरण हुन नसकेको अवस्था छ । यस कुरालाई मध्यनजर गर्दै कार्यविधिका साथ आ.व. ०७५/७६ मा पाँच हजार सामुदायिक वनहरुमा पर्यापर्यटनको आधार तयार गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

विद्यमान जनशक्तिलाई तालिम तथा क्षमता विकास गरिनेछ । सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहलाई परिचालन गरी सञ्चालन गरिनेछ । निजी व्यवसायीसँग साझेदारी गरी निजी क्षेत्रका पर्यापर्यटनमा संलग्न उद्यमीको क्षमता उपयोग गरिनेछ । समूहका यूवालाई Nature Guide तालिम दिई परिचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रम आ.व २०७५/७६ मा प्रदेश सरकारलाई रु.८,५०,००,०००।- र स्थानीय सरकारलाई रु.९,१७,३९,०००।- विनियोजित सशर्त अनुदानबाट संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रममा उपभोक्ता समूहको कोष समेत परिचालन गरिनेछ । निजी उद्यमीबाट साझेदारीमा समेत लगानी गर्न सकिनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

५ हजार वटा सामुदायिक वनहरुमा आफै वा निजी उद्यमीसँगको समझदारीमा पर्यापर्यटन संचालन भएको हुनेछ । प्रति सामुदायिक वन २ जनाले थप रोजगारी प्राप्त गरी जम्मा १०००० स्थानीय यूवाले रोजगारी प्राप्त गरेको हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरु, तरिका तथा सावधानीहरु

पर्यापर्यटन विकासको सम्भावना भएको सामुदायिक वनहरुमा सामुदायिक वनको सहभागिता र सहकार्यमा पर्यापर्यटन विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु बनाउन र आवश्यक प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलाप संचालनका लागि यस शीर्षकको रकम खर्च गर्न सकिनेछ । यसका लागि कम्तिमा निम्न शर्तहरु पुरा गर्नुपर्नेछ ।

- सामुदायिक वन समूहबाट पर्यापर्यटन विकासका लागि प्रस्ताव तथा लगत इष्टिमेट ।
- कार्य सम्पन्न पश्चात प्रगती प्रतिवेदनमा कार्यक्रम संचालन गरेको स्थानको फोटो, पब्लिक अडिटिंग आदि समावेश गर्नु पर्ने छ ।

३. वृक्ष सुधार, वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम (३२९१०९)

वृक्षसुधार, वृक्षारोपण तथा निजी वन कार्यक्रम अन्तर्गत वृक्षसुधार कार्यक्रम जस्तै वन बीउ संकलन तथा वितरण, वन बीउ उत्पादन प्रयोगशाला संचालन, नर्सरी तथा बिरुवा उत्पादन, वृक्षारोपण जस्ता कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन् । साथै, नेपाल सरकारले २०७१।७२ देखि २०८० सम्मको अवधिलाई वन दशकको रुपमा मनाउने निर्णय

गरेको छ । यस कार्यक्रमलाई वन क्षेत्र कम भएका प्रदेश नं. २ मा विशेष प्राथमिकता दिएर संचालन गरिनेछ र सोही अनुसार बजेटको विनियोजन गरिएको छ ।

३.१. बिरुवा उत्पादन र वृक्षारोपण

यो कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय माग अनुसार हावापानी सुहाउदो विभिन्न काष्ठ प्रजातिहरूको बिरुवा उत्पादन गरी खालि, बाँझो र पर्ति जग्गामा वृक्षारोपण गर्न उपभोक्ता समूह/व्यक्तिलाई बिरुवा उपलब्ध गराइने छ । आ.व. २०७५/७६ मा यस शीर्षक अन्तर्गत कूल १ करोड ५० लाख वटा विभिन्न प्रजातिका बिरुवाहरू उत्पादन गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । सार्वजनिक पर्ति, खाली जग्गा एवं नदी उकासबाट प्राप्त जग्गाहरूमा वृक्षारोपण कार्यक्रम सम्पन्न गरिनेछ । हरेक वृक्षारोपण क्षेत्रको सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी कार्ययोजना बनाईनेछ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यक्रमका लागि डिभिजन वन कार्यालय, जिल्ला वनस्पती कार्यालयहरू तथा स्थानिय निकायका कर्मचारी मूख्या रूपमा सहभागी हुनेछन् । साथै स्थानीय वासिन्दा तथा सरोकारवालाहरू समेतको सहयोग र सहकार्यमा यो कार्यक्रम संचालनमा ल्याइने छ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

आ.व.२०७५।७६ मा यो कार्यक्रम संचालनका लागि प्रदेश र स्थानीय निकायलाई सर्शत रूपामा २८,३५,७०,००० रकम विनियोजन गरिएको छ । यसका साथै प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबाट समेत यस कार्यक्रममा रकम विनियोजन हुनेछ भन्ने विद्यास लिइएको छ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

स्थानीय उपभोक्ताहरूसँग छलफल अन्तरक्रिया हुनेछ । प्रगती प्रतिवेदनहरू, फिल्ड अवलोकन जस्ता कार्यहरू यसका प्रक्रियागत सूचक हुनेछन् । १ करोड ५० लाख बिरुवा उत्पादन हुनेछ र लगभग ४००० हे. मा वन क्षेत्र विस्तार हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

स्थानीय हावापानी सुहाउदो बढी माग भएका प्रजाति उत्पादन गर्नु पर्नेछ । अनुदान प्रदान गर्दा उपयुक्त नाप, साईजको गुणस्तरीय बिरुवा उत्पादनको लागि समूहसंग सम्झौता गरिनेछ र सो सम्पादन भए पश्चात मात्र यस शीर्षकको बजेट भुक्तानी गरिनेछ ।

वृक्षारोपण कार्ययोजनामा कुन जातका के कति बिरुवा कति दूरीमा लगाउने, वन व्यवस्थापन तथा संरक्षणको व्यवस्था के कसरी गर्ने आदि सबै कुरा स्पष्टरूपमा उल्लेख हुनु पर्दछ । यो कार्ययोजना जिल्ला वन अधिकृतले स्वीकृत गर्नेछन् । वृक्षारोपणको व्यवस्थापनका लागि स्थानीय संघसंस्था परिचालन, उपभोक्ता समूहको गठन वा विपन्न वर्गको समूह गठन गरी केही समयका लागि अन्तरबाली लगाउन दिई सोही समूह मार्फत् वृक्षारोपण संरक्षण एवं व्यवस्थापन गर्न पनि सकिनेछ ।

सार्वजनिक स्थानमा वृक्षारोपण गर्दा उपभोक्ता समूह गठन गरी स्थानीयको चाहना र आवश्यकतालाई विचार गर्दै आयआर्जन हुने खालका प्रजातिमा जोड दिनु पर्नेछ ।

वृक्षारोपण सफल बनाउन सम्भव भएसम्म सबै बारबेरा, गोडमेल, पुनरोपण, सिँचाई, हेरालु आदि उपाय अवलम्बन गरिनेछ साथै डिभिजन वन कार्यालयहरू तथा सम्बन्धित उपभोक्ताहरूबाट नियमित अनुगमन र casualty replacement का क्रियाकलापहरू समेत संचालन गरिनेछ ।

३.२. कृषि वन विकास कार्यक्रम

निजी क्षेत्र/सार्वजनिक तथा हैसियत कम भएका वन क्षेत्रमा जमीनको उत्पादकत्वमा सुधार ल्याउन तथा स्थानीय जनताको आयआर्जनमा सहयोग पुर्याउनका लागि निजी क्षेत्र तथा सहकारीको माध्यमबाट त्यस्ता क्षेत्रहरूमा हावापानी सुहाउँदो कृषि वन प्रणाली लागु गरिनेछ । यो कार्यक्रम लागि आवश्यक नीति तथा निर्देशिका बनाईनेछ ।

जनशक्ति योजना

आवश्यकता हेरी आफ्ना कर्मचारी, सामुदायिक वनका उपभोक्ता, अन्य व्यक्तिहरूलाई नर्सरी तथा विरुवा उत्पादन सम्बन्धी तालिम उपलब्ध गराउन सक्नेछ । आवश्यक विरुवा उत्पादनका लागि निजी तथा समूहसँग साझेदारी गर्न सकिनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

नियमित अनुगमन, छलफल, क्षेत्र छनौट, प्रगती प्रतिवेदनहरू प्रक्रियागत सूचक रहनेछन् र आगामी आ.व.मा ५००० हे. मा कृषि वनलाई विस्तार गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रम आ व २०७५/७६ का लागि प्रदेश सरकारलाई उपलब्ध गराएको बजेट रु १०,२६,२५,००० बाट संचालन गरिनेछ । थप बजेट आवश्यक भएमा प्रदेश र स्थानीय सरकारबाट साथै सामुदायिक वन, साझेदारी वन समूहहरूको कोष र निजी क्षेत्रबाट पनि सहयोग लिन सकिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

क) सार्वजनिक तथा हैसियत विभिन्नका वन क्षेत्रमा कृषि वन विकास डिभिजन वन कार्यालयले आवश्यकता महशुस गरी प्रस्ताव गरेको सार्वजनिक तथा २० प्रतिशतभन्दा कम छत्र घनत्व (क्राउन कभर) भएको हैसियत विभिन्नको वन, भू-संरक्षणको दृष्टिकोणबाट संवेदनशील क्षेत्र, सीमान्तकृत हैसियत कम भएका वन क्षेत्र, नदी वा नहर किनार खाली सार्वजनिक स्थान, निजी तथा सहकारी मार्फत वन ऐन, २०४९ को दफा नं ३१ (ग) मा भएको व्यवस्था अनुसार कृषि वन विकासका लागि प्रस्ताव/विस्तृत कार्यान्वयन योजना (Implementation Plan) माग गरिनेछ । उक्त क्षेत्रहरूमा डालेघाँस, जडिबुटी प्रजातिका विरुवा तथा बहुवर्षीय रुखहरू अमला, लप्सी, बेल आदि, आँप, लिचि, कटहर, अमिसो मात्र रोपण गर्न पाइने छ । प्रस्तावमा वृक्षारोपण गरिने स्थान,

क्षेत्रफल, विरुवा संख्या, नक्सा, योजना, फोटोहरू आदि राख्नु पर्नेछ । कार्यक्रम योजनाङ्गले संचालन गरी अभिलेख खडा गरी कार्यक्रम सम्पन्न पछि प्रगति प्रतिवेदन डिभिजन वन कार्यालयमा बुझाउनु पर्नेछ । कार्यक्रमको अनुगमन प्रदेश वन निर्देशनालय/डिभिजन वन कार्यालयले गर्नेछ ।

ख) निजी क्षेत्रमा कृषि वन प्रवर्द्धन कार्यक्रम

- जिल्लामा कृषि वनको अभ्यास एवं सुरुवात गर्ने अगुवा किसानहरू, कृषि सहकारी मार्फत सम्भव भए तिनको क्लस्टर अनुसार/स्थानीय तह अनुसार अनौपचारिक समूह वा नेटवर्क गठन गर्ने ।
- निजी कृषि वन प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक डालेघाँस, जडीबुटी प्रजातिका विरुवा तथा बहुवर्षीय रुखहरू अमला, लप्सी, वेल आदि, आँप, लिची, कटहर जस्ता फलफूल प्रजातिका विरुवाहरू साथै अम्रिसो र, एभोकाडो आदिका विरुवा वा उन्नत विउबिजन, प्राङ्गारिक जैविक मल आदि खरिद गर्नका लागि नगद अनुदान दिन ।
- कृषि वन सम्बन्धी फिल्ड स्तरिय कोचिङ्ग गर्ने तथा उपलब्ध भए स्थानीय स्तरमा विद्यमान कृषक समूहसंग समन्वय गरी कार्य गर्नुपर्नेछ ।
- यो कृषाकलाप सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक परेमा स्थानीय कृषि विकास कार्यालय, पशु सेवा कार्यालय तथा अन्य निकायसंग पनि समन्वय गर्न सकिनेछ ।

४. जडिबुटी विकास कार्यक्रम (कर्णाली जडिबुटी प्रशोधन समेत) (३२९१०२)

नेपाल उच्च मूल्यका जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको खानीको रूपमा सुपरिचित रहेको छ । महत्वपूर्ण जडिबुटी स्रोतहरूको दिगो संरक्षण र विकासका लागि परम्परादेखि यसको संकलनबाट जीविकोपार्जन गर्दै आएका विपन्न तथा पिछडिएका वर्गलाई खेती विस्तार र उद्यम विकासमा सहभागी गराई आयआर्जनका अवसरबाट गरिवी न्यूनीकरण र समतामूलक विकासमा समेत सघाउ पुर्याउने सोचका साथ जडिबुटी विकास कार्यक्रम आ.व. २०६६/६७ देखि सञ्चालनमा रहेको छ र हाल यो कार्यक्रम वन विभाग मार्फत देशका विभिन्न ५६ वटा जिल्लामा र वनस्पति विभागबाट ७ वटा जिल्लामा संचालित छन् ।

४.१. जडिबुटी विरुवा उत्पादन

जडिबुटी खेतीलाई प्रोत्साहन तथा विस्तारका लागि जडिबुटी विरुवा उत्पादन कार्यक्रम तय गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालय, वनस्पति कार्यालय आफैले वा सामुदायिक वन, साझेदारी वन तथा निजी नर्सरीहरूसँग सहकार्य गरी विरुवा उत्पादन गर्न सक्नेछ । यस्तो विरुवा उत्पादन गर्दा स्थानीय वातावरण सुहाउदो तथा उच्च मूल्यका जडिबुटी प्रजातिलाई विशेष प्राथमिकता दिइनेछ ।

जनशक्ति योजना

- वन विभाग र वनस्पति विभाग अन्तर्गतको पाइलट शाखा गोदावरी
- जिल्ला वनस्पति कार्यालयमा रहेका जडिबुटी नर्सरीहरू
- स्थायी कर्मचारी, ज्यालादारी तथा करारका नर्सरी नाइके

वित्तीय व्यवस्थापन

नेपाल सरकारको वनस्पति विभागबाट संचालन गरीने जडिवुटी विकास कार्यक्रमको रु १६ लाख तथा सशर्त अनुदानबाट प्रदेश र स्थानीय निकायलाई विनियोजन गरिएको बजेटबाट संचालन गरीनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- आगामी आ.व.मा विभिन्न जडिवुटी प्रजातिका कूल ४३ लाख ६० हजार विरुवा उत्पादन गरी लक्षित बर्गमा वितरण गर्ने लक्ष्य रहेको छ ।

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- सम्बन्धित कार्यालयबाट उत्पादन गरिने विरुवाको कार्य योजना तयार गरीनेछ ।
- स्थानीय माग बमोजिम उच्च मूल्यका जडिवुटी प्रजातिको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिनुपर्नेछ ।
- विरुवा उत्पादन गर्दा अनिवार्य रूपले छनौट गरिएको प्रजातिको माउवोट, वीउ वा वीजन स्रोतको गुणस्तरीयता र सही पहिचान भएको सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ । सोको लागि **Good Agriculture Cultivation Practice Guideline** को अनुसूचि १ अनुसारको आधारमा छनौट गरी अभिलेख राख्नुपर्छ । सम्भव भएसम्म छनौट गरिएका माउवोटको गुणस्तर परीक्षण गराएर मात्र विउ विजन प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।
- अभिलेख सहित विरुवा उत्पादनको चौमासिक, वार्षिक प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।

४.२. वनस्पतिहरूको जर्मप्लाजम संरक्षण तथा डेमो प्लट व्यवस्थापन

यो कार्यक्रम जिल्ला वनस्पति कार्यालय: ईलाम, धनुषा, मकवानपुर, बाँके, सल्यान, जुम्ला, कैलालीबाट सञ्चालन हुनेछ । महत्पूर्ण वनस्पतिहरूको जर्मप्लाजम संरक्षणको लागि यस कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । डेमो प्लट व्यवस्थापन कार्य गर्दा डेमो प्लट र प्रजातिको स्पष्ट अभिलेख सहित होडिड बोर्ड राखिनेछ । यस शीर्षकमा विनियोजित बजेट विउ/विरुवा उत्पादन, संकलन, प्लट निर्माण, वृक्षारोपण, विरुवाको स्याहार सम्भार, ट्यागिड लगायतको कार्यमा खर्च गर्न सकिनेछ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यक्रम जिल्ला वनस्पति कार्यालयहरूमा कार्यरत स्थायी कर्मचारी (वै. अ., अ.बो.) बाट संचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यमा वनस्पति विभागको वार्षिक स्वीकृत बजेट खर्च गरिनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- सात जिल्लामा एक प्रजातिको तीन Accession संरक्षण हुने ।
- डेमो प्लट व्यवस्थापन हुने ।

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- जडिबुटी प्रजातिको छनौट
- जडिबुटी प्रजातिको बासस्थान पहिचान ।
- बिउ विरुवा संकलन भ्रमण ।
- प्लट तयारी तथा बिउ विरुवा रोपण कार्य ।
- ट्यागिङ तथा सूचनामूलक जानकारीका होडिङ बोर्ड राख्ने ।
- प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

४.३. जडिबुटी भेराइटी विकास कार्यक्रम

यो कार्यक्रम अन्तर्गत वनस्पति विभाग, जिल्ला वनस्पति कार्यालय: ईलाम, धनुषा, मकावानपुर, बाँके, सल्यान, जुम्ला, कैलालीमा चिराइतो तथा मेन्था क्यामोमाइल भेराइटी विकास गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यको लागि वनस्पति विभाग र अन्तर्गतका कार्यालयहरूमा कार्यरत मौजुदा कर्मचारी परिचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस शिर्षकमा वनस्पति विभागको वार्षिक स्वीकृत बजेटबाट यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

चिराइतो तथा मेन्था क्यामोमाइल भेराइटी विकास कार्यक्रमले निरन्तरता पाउने ।

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- भेराइटी विकास कार्यक्रमको लागि विरुवा उत्पादन तथा जर्मप्लाज्म कार्यका लागि ७ जिल्ला वनस्पति कार्यालय तथा १ केन्द्र गरी ८ स्थानबाट कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- सम्बन्धित कार्यालयबाट उत्पादन गरिने विरुवा संख्या, प्रजाति उल्लेख गरी कार्य योजना तयार गरी विशेषज्ञ टोलीबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ ।
- विरुवा उत्पादन गर्दा अनिवार्य रूपले छनौट गरीएको प्रजातिको माउबोट, बिउ वा बिजन स्रोतको गुणस्तरीयता, र सही पहिचान भएको सुनिश्चित गर्नु पर्नेछ। सम्भव भए सम्म छनौट गरिएका माऊ बोटको गुणस्तर परीक्षण गराई मात्र बिउ बिजन प्रयोग गर्नुपर्नेछ ।
- विरुवा उत्पादन गर्दा **GACP Guidelines** अनुसार स्वस्थता तथा गुणस्तरीयताको सुनिश्चितता हुनेगरी गर्नुपर्नेछ र सोको अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।
- विरुवा उत्पादनको चौमासिक, वार्षिक डाटावेश तयार गरी प्रतिवेदन दिनु पर्नेछ ।

४.४. Lab Accreditation Program, Accreditation support program NPRL (Internal calibration, audit, Calibration, Method Validation, SOP preparation)

यस विभाग र अन्तर्गतका इन्स्ट्रुमेन्ट शाखामा रहेको प्रयोगशाला र प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशालालाई ISO 17025: 2005 बमोजिम National Accreditation Board for Testing and Calibration Laboratories (NABL), India बाट गत आ.व. ०७३/७४ मा Accreditation प्राप्त भएकोमा सो को निरन्तरता साथै थप प्यारामिटरमा Accreditation का लागि आवश्यक पहल गर्ने, गराउने ।

जनशक्ति योजना

- वनस्पति विभाग र प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशाला ।
- कार्यरत स्थायी, करार तथा ज्यालादारी कर्मचारीहरू ।

वित्तीय व्यवस्थापन

नेपाल सरकारबाट आ.व.२०७५।०७६ को लागि वनस्पति विभागका लागि स्वीकृत बजेट रु. १६ लाख ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- Accreditation Certificate, calibration certificates, SOPs तथा अन्य documents.

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- यस विभाग र अन्तर्गतका इन्स्ट्रुमेन्ट शाखामा रहेको प्रयोगशाला र प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशालालाई ISO 17025:2005 बमोजिम National Accreditation Board for Testing and Calibration Laboratories (NABL), India बाट Accreditation प्राप्त भएकोमा सो को निरन्तरता का लागि गरिने आवश्यक कार्यहरू ।
- उपकरणहरूको Validation समझौता गरी validation गर्ने ।
- ISO 17025:2005, Accreditation तथा Audit सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गर्ने वा त्यस्ता तालिममा सहभागिता जनाउने ।
- Internal Audit, External Audit, surveillance audit, Assessment आदि गराउने, Audit report तयार गर्ने गराउने ।
- प्रयोगशालाका लागि आवश्यक सामग्री खरिद गर्ने ।
- Accreditation संग सम्बन्धित कार्यका लागि ILC गर्ने ।
- Accreditation Body ले माग गरेका अन्य कार्यहरू गर्ने ।
- Accreditation fee, audit & assessment fee आदि भुक्तानी गर्ने ।
- प्रयोगशालामा रहेका उपकरण तथा ग्लासवेयरहरूको क्यालिब्रेसन गर्ने गराउने ।
- प्रयोगशालाको लागि आवश्यक SOP तयार गर्ने ।

कार्यान्वयन योजना Plan B

- कार्यक्रमहरूको विभाग एवं कार्यालयबाट सम्पादन हुन नसकेमा उपयुक्त परामर्शदाताको छनौट गरी **Internal Audit** तथा तालिम कार्यक्रम संचालन गरिने ।
- **ISO Accreditation, External Audit**, तथा **surveillance audit**, सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरी उपयुक्त प्रकृया अपनाइने छ ।

४.५. वनस्पतिहरूको DNA Isolation र PCR (Polymerase Chain Reaction) Sequencing

यो कार्यक्रम वनस्पति विभागले कार्यान्वयन गर्नेछ । महत्वपूर्ण वनस्पतिहरूको अध्ययन अनुसन्धानको लागि यस कार्यक्रम गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

- वनस्पति विभाग अन्तरगतका कर्मचारीहरू

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि

वनस्पति विभागले वनस्पतिहरूको DNA Isolation र PCR Sequencing हुने ।

वित्तीय व्यवस्था

नेपाल सरकारबाट आ.व.२०७५।०७६ को लागि वनस्पति विभागका लागि स्वीकृत बजेट रु. १६ लाख ।

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- वनस्पति सर्वेक्षण संकलन तथा पहिचान कार्य
- DNA Isolation र PCR कार्य
- PCR Sequencing

५. जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम (३२९८०४)

८३ प्रतिशत भू-भाग हिमाल, पहाड, चुरे क्षेत्र जस्ता भूभागले बनेको नेपालमा जलाधारको प्रभावकारी एकीकृत व्यवस्थापन नहुँदा अत्याधिक पानी र कम पानी (Too much water and Too little water) जस्ता विद्यमान समस्यालाई एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन मार्फत् देशका महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरिदै आइएको छ । भू क्षय, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपको चाप कम गर्दै पारिस्थितिकीय सन्तुलन कायम राख्न, जमीनको उर्वराशक्ति कायम राख्नका साथै विकासका पूर्वाधारहरूको संरक्षणमा सघाउ पुर्याउने लक्ष्यका साथ विगत देखि नै भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग र मातहतका कार्यालयहरूबाट भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गर्दा कार्यक्रमको प्रकृति अनुसार संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गरिनेछ । नीति, रणनीति, मापदण्ड, अध्ययन अनुसन्धान, योजना तयारी जस्ता कार्यक्रमहरू संघ स्तरीय कार्यालयहरूबाट सञ्चालन गरिनेछ । ग्रामीण सडकहरूमा हरित पेटी तथा एकीकृत भू संरक्षण, पानी श्रोत संरक्षण

तथा बहुआयामिक उपयोग र सहरी जलाधार क्षेत्र संरक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू प्रदेश अन्तर्गतका कार्यालयहरूबाट सञ्चालन गरिनेछ भने गल्छी पहिरो रोकथाम, पानी मुहान संरक्षण, प्राकृतिक प्रकोप व्यवस्थापन (गल्छी, पहिरो, खोला किनार संरक्षण) जस्ता साना प्रकृतीका कार्यक्रमहरू स्थानीय तहबाट संचालन गरिनेछ । उपरोक्त कार्यक्रमहरू जलाधार क्षेत्रको संवेदनशीलता र प्राथमिकताका आधारमा विभिन्न सरोकारवालाहरूको समन्वय र सहकार्यमा सञ्चालन गरिनेछ ।

- **जनशक्ति योजना**

संघ स्तरका कार्यक्रमहरू वन तथा भू संरक्षण विभाग तथा यस अन्तर्गतका वृहत जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरूबाट संचालन गरिनेछ । प्रदेश स्तरका कार्यक्रमहरू प्रदेश स्तरीय उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतका भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरूबाट गरिनेछ । स्थानीय तहका कार्यक्रमहरू भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरूको सहजीकरणमा स्थानीय तहहरूबाट गरिनेछ ।

- **वित्तीय व्यवस्थापन**

यस कार्यक्रमका लागि संघीय वार्षिक बजेट रु ४ करोड १६ लाख विनियोजन गरिएको छ । सशर्त प्रादेशिक वार्षिक बजेट रु. ४ करोड ८५ लाख ६० हजार र सशर्त स्थानीय तहको वार्षिक बजेट रु. ४ करोड २७ लाख विनियोजन भएको अवस्था रहेको छ ।

- **कार्यान्वयन गर्न अपनाईने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू**

भू संरक्षणका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरू सहभागितामूलक पद्धतिमा आधारित रहेर संचालन गरिनेछ । स्थानीय आवश्यकता र जोखिमतालाइ मध्यनजर गर्दै स्रोत साधन तथा कार्यक्रमको प्राथमिकीकरण गरिनेछ । स्थानीय उपभोक्ताहरूको सहभागितामा भू संरक्षणका क्रियाकलापहरू संचालन गर्दा स्थानीय श्रमदान अनिवार्य रूपमा समावेश भएको हुनु पर्नेछ । विकास निर्माणको कार्य गर्दा लागत अनुमान सम्बन्धित कार्यालयका प्रमुखले वन तथा वातावरण मन्त्रालयको नमस अनिवार्य रूपमा पालन गर्दै प्रचलित नियम तथा कार्यविधिहरू समेत पालना गर्नु पर्नेछ ।

५.१. पहिरो रोकथाम (नमूना)

पहिरो मध्यपहाडी तथा सिवालिक/महाभारत क्षेत्रहरूमा मुख्य र जटिल समस्याको रूपमा रहेको छ । यसर्थ पहिरो रोकथामका लागि अवलम्बन गरिने प्रविधिलाई प्रदर्शन स्थलको रूपमा विकास गरी विकसित प्रविधिलाई क्रमशः प्रदेश, स्थानीय तह सम्म हस्तान्तरण गर्नको लागि यस कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रमबाट करिब २० हेक्टर क्षेत्रफल जमीनको संरक्षण भएको हुनेछ साथै पहिरोको जोखिमबाट करिब ५० घरधुरी लाभान्वित भएका हुनेछन् । यस कार्यक्रम सञ्चालनबाट प्रत्यक्ष रूपमा २४०० श्रमदिन रोजगारी सृजना भएको हुनेछ ।

५.२. ग्रामिण सडकहरूमा हरित पेटी तथा एकीकृत भू संरक्षण

ग्रामिण क्षेत्रहरूमा सडकको पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरूले ठूलो परिमाणमा भू स्खलन गराएको कारणले जैविक विविधता, भू उपयोग प्रणाली तथा विविध क्षेत्रमा नकारात्मक असर बढ्दै गईराखेको सन्दर्भमा उक्त कार्यबाट हुनसक्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्नु यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य हुनेछ । यस कार्यक्रममा ग्रामिण सडकको दायाँ बाँया हरित प्रविधिको विकास, गल्छी पहिरो रोकथाम, भलपानीको व्यवस्थापन गर्दै एकीकृत जलाधार व्यवस्थापन गरिनेछ । यस कार्यक्रमबाट करिब १२ कि.मि. ग्रामिण सडकहरूमा हरित पेटी विकास तथा एकीकृत भू संरक्षण हुनुका साथै प्रत्यक्ष रूपमा २०,००० श्रमदिन रोजगारी सृजना भएको हुनेछ ।

५.३. सहरी जलाधार क्षेत्र संरक्षण (काठमाण्डौ उपत्यका खानेपानी र मेलम्ची जलाधार क्षेत्र)

सहरी क्षेत्रका समुदायको खानेपानीको आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्न पानीको श्रोतको जलाधार क्षेत्रको संवेदनशीलतालाई सम्बोधन गर्ने गरी मूलभूत रूपमा एकीकृत जलाधार व्यवस्थापनको माध्यमद्वारा भू स्खलनमा न्यूनीकरण गर्दै कृत्रिम रूपमा जल भरण संरचनाहरूको निर्माणबाट पानीको मात्रालाई बढोत्तरी गर्नु कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यस कार्यक्रम किर्तिपुर खानेपानी जलाधार क्षेत्र र मेलम्ची जलाधार क्षेत्रमा संचालन गरिनेछ । यस शीर्षक अन्तर्गत बाढी, पहिरो रोकथाम तथा जलवायुजन्य नकारात्मक असरहरूको व्यवस्थापन, पानीको मूहान तथा श्रोत संरक्षण, पानीको व्यवस्थित उपयोग र पुनर्प्रयोगलाई बढावा दिने जस्ता कार्यक्रमहरू मौजुदा जनशक्ति तथा स्थानीय तह समेतको सहकार्यमा सञ्चालन गरिनेछ । यसबाट २ स्थानमा थिग्रेकरण संरचना निर्माण तथा १० स्थानमा कृत्रिम जलभरण संरचनाहरू निर्माण भई पानीको सहज उपलब्धता बाट अनुमानित १०,००० घरधुरी लाभान्वित भएका हुनेछन् । यसबाट स्थानीय स्तरमा १,६०० श्रमदिन रोजगारी श्रृजना भएको हुनेछ ।

५.४. पानी श्रोत संरक्षण तथा बहुआयामिक उपयोग

स्थानीय स्तरमा रहेका महत्वपूर्ण पानीका श्रोतहरू पहिचान गरी प्राथमिकताका आधारमा स्थानीय तहसँग सहकार्य गरी पानी श्रोतहरूको दिगो संरक्षण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । आवश्यकताको आधारमा मौजुदा जनशक्ति र स्थानीय तहको समेत सहयोग लिई कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । यस कार्यक्रमबाट करिब ३५ वटा पानीका मुहानहरू र २० वटा संरक्षण पोखरी निर्माण भई प्रत्यक्ष रूपमा १५२०० श्रमदिन रोजगारी सृजना भएको हुनेछ ।

६. राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना (३२९११५)

यस कार्यक्रम राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग अन्तर्गत कार्यान्वयन हुदै आएको मुख्य कार्यक्रम हो । जैविक विविधता संरक्षण, लोपोन्मुख प्रजातिको संरक्षणको लागि विभाग मातहत १२ वटा राष्ट्रिय निकुञ्ज, १ वन्यजन्तु आरक्ष र १ शिकार आरक्षमा यो कार्यक्रम लागु भै रहेको छ । विगतमा जस्तै आ.व. ०७५/७६ मा निम्नानुसार कार्यक्रमहरू संचालन हुनेछ ।

६.१ वन्यजन्तुको बासस्थान संरक्षण सुधार

जनशक्ति योजना

नेपालको संविधानले परिकल्पना गरे अनुसार राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु आरक्षको व्यवस्थापन गर्ने जिम्मेवारी संघीय सरकारको हुने हुँदा यो कार्यक्रमको संचालन राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागले गर्नेछ । जसको लागि राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारी तथा स्थानीय मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहका सदस्यहरुबाट यो कार्यक्रम संचालनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमका लागि आ.व.२०७५/७६ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष अयोजना कार्यक्रमका लागि छुट्याइएको बजेटबाट खर्चको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरु, तरिका तथा सावधानीहरु:

कार्यक्रमको लागि क्षेत्र छनौट गर्दा सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्रको स्वीकृत व्यवस्थापन योजनालाई मुख्य आधार बनाइनेछ । वन्यजन्तुको मुख्य बासस्थान क्षेत्र, सम्बन्धित संरक्षित क्षेत्रको flagship प्रजातिलाई मध्यनजर गर्दै कार्यक्रम तय गरिनेछ । कार्यक्रम संचालन प्रमुख संरक्षण अधिकृतको प्रत्यक्ष निगरानी तथा सुपरीवेक्षणमा गरिने हुनाले यस कार्यक्रमको सम्पूर्ण जिम्मेवार र जवाफदेही प्रमुख संरक्षण अधिकृत हुनेछ ।

६.१.१. घाँसे मैदान व्यवस्थापन

यो कार्यक्रम चितवन, बाँके, बर्दिया, शुक्ला, पर्सा राष्ट्रिय निकुञ्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष र कंचनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा लागु हुनेछ । यस शीर्षकमा विनियोजित रु.१ करोड २ लाख ५५ हजार बजेट वन क्षेत्रमा रहेका अनावश्यक प्रजातिका रुखहरु हटाउने, मिचाहा प्रजाति हटाउने, साल बसाली रुपमा पलाउने/ उम्रने बिरुवाहरु काट्ने, जरै सम्म उखेल्ने, आगो लगाउने आदि कार्यहरुका लागि खर्च गरिनेछ । यी कार्यहरु गर्दा आवश्यकता, कार्यप्रकृति र मितव्ययीता हेरी मान्छे लगाएर वा मेशिनरी औजारको समेत प्रयोग गर्न सकिने छ । घाँसे मैदान निर्माण गर्दा पानीको श्रोतलाई मध्यनजर राखी निर्माण गरिने हुँदा पानी पोखरी र भ्यू टावर (मदान) निर्माण गर्ने कार्य समेत यहि घाँसे मैदानको आसपासमा गरिने छ । आ.व. ०७५/७६ मा ३५१ हेक्टर घाँसे मैदान घाँसे मैदान व्यवस्थापन गरिनेछ जसबाट करिब १२,८१८ श्रमदिन रोजगारी सिर्जना हुनेछ ।

६.१.२. वन डडेलो व्यवस्थापन:

यस कार्यक्रम २० वटै संरक्षित क्षेत्रमा लागु हुनेछ । यस अन्तर्गत विनियोजित रु. ३ करोड ६ लाख ६० हजार बजेट अनियन्त्रित रुपमा डडेलो लाग्न नदिन डडेलो लाग्ने समय अघि नै नियन्त्रित रुपमा आगो लगाउने, डडेलो नियन्त्रणका लागि अग्नि रेखा, पानी पोखरी निर्माण गर्ने, डडेलो नियन्त्रण का लागि कर्मचारी, मध्यवर्ती क्षेत्रका उपभोक्ताहरुलाई तालिम दिने, अनियन्त्रित रुपमा लागेको डडेलोलाई सेना, प्रहरी तथा नागरीक समाज समेतको

समन्वयमा नियन्त्रण गर्ने, अग्नि रेखा मर्मत सुधार गर्ने, अग्नि नियन्त्रण गर्ने उपकरण खरिद गर्ने, डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धी गर्न प्रचार प्रसार (पर्चा, पम्प्लेट प्रकासन), स्थानीय एफ.एम.बाट प्रसारण गर्ने, डढेलो लाग्न बाट जोगाउन सुराकीहरू परिचालन गर्ने, र डढेलो नियन्त्रण कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने ब्यक्ति, संघ, संस्थालाई पुरस्कृत गर्ने कार्यमा खर्च गरिने छ । यस कार्यबाट करिब २२,९९५ श्रम दिन रोजगारी सृजना हुनेछ ।

६.१.३. मिचाहा प्रजाति नियन्त्रण :

तराईका ३६ हेक्टर संरक्षित क्षेत्रहरूमा माइकेनिया, वनमारा, जस्ता मिचाहा प्रजातिहरूलाई हटाईनेछ । यस कार्यमा माइकेनिया उखेलने, वनमारा हटाउने, सिमसार क्षेत्रमा रहेका जलकुम्भी हटाउने जस्ता कार्यहरू गरिनेछ । यी कार्यहरू गर्दा आवश्यकता, कार्यप्रकृति र मितव्ययीता हेरी मान्छे लगाएर वा मेशिनरी औजारको समेत प्रयोग गर्न सकिने छ । यस कार्यक्रम व्यक्ति करार मार्फत समेत गरिनेछ । यसबाट करिब १,३७५ श्रम दिन रोजगारी सृजना हुनेछ । स्वीकृत ११ लाख बजेटबाट यस कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

६.१.४. निकुन्ज आरक्षका ताल तलैया सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन

यस अन्तर्गत चितवन, बाँके, बर्दिया राष्ट्रिय निकुन्ज र कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष क्षेत्रमा १५ वटा ताल तलैया सिमसार क्षेत्र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

प्राकृतिक रूपमा बगेको पानीलाई छेकबाध लगाउने, सिमसारको घाँसपात हटाउने, सिमसार सफाई गर्ने, दलदल जमीनको संरक्षण तथा प्राकृतिक खोला नालाको संरक्षण गरी स्थानीय तथा बसाइ सराइ गरी आउने विभिन्न चरा प्रजाति, सरीसृप तथा अन्य वन्यजन्तुका लागि नियमित पानी उपलब्ध गराई सुरक्षित बासस्थानको व्यवस्थापन गर्ने आदि उद्देश्यले संरक्षित क्षेत्र तथा यसको मध्यवर्ती क्षेत्रमा यो क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ । यस अन्तर्गत सिमसार क्षेत्रहरूको मर्मत गर्ने, नयाँ सिमसार क्षेत्रको निर्माण गर्ने र सिमसार क्षेत्रको महत्वको बारेमा स्थानीय बासिन्दाहरूलाई प्रशिक्षित गर्ने कार्य पर्दछ । यी कार्यहरू गर्दा आवश्यकता, कार्यप्रकृति र मितव्ययीता हेरी मान्छे लगाएर वा मेशिनरी औजारको समेत प्रयोग गर्न सकिने छ ।

६.१.५. वर्षातको पानी संकलन तथा जल पूनर्भरण र वन्यजन्तु तथा डढेलो नियन्त्रण का लागि पानी पोखरी निर्माण यो कार्यक्रम सबै संरक्षित क्षेत्रहरूमा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभाग र संरक्षण क्षेत्र बाहिर उद्योग, पर्यटन वन तथा वतावरण मन्त्रालय मातहतका निकायबाट संचालन गरिनेछ । आ.व. ०७५/७६ मा संरक्षित क्षेत्रमा ५७८ वटा र अन्य क्षेत्रमा ५०० वटा पानी पोखरी निर्माण गरिनेछ । तराईका संरक्षित क्षेत्रहरूका धेरै भू-भागहरू भावर तथा भित्री मधेश क्षेत्रमा रहेको हुँदा वन्यजन्तुका लागि नियमित रूपमा आवश्यक पर्ने पानीको अभाव हुने हुँदा स्थायी पानीका स्रोतहरू भन्दा अन्य स्थानमा खानेपानीका लागि, वन्यजन्तुलाई आहाल बस्ने प्रयोजनका लागि र वन डढेलो नियन्त्रण समेतको लागि यस कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । जनावरको मुख्य बासस्थानको छेउ छाउमा पानी पोखरी निर्माण, पाइप लाइनबाट पोखरीमा पानी पुर्याउने, भै रहेका पोखरी को मर्मत सम्भार गरी पानी

जम्मा गर्न सक्ने बनाउनु, सतही कुलो मार्फत निर्माण भएका वा प्राकृतिक रूपमा रहेका पोखरीमा पानी पुर्याउने जस्ता कार्यहरू यस क्रियाकलाप अन्तर्गत पर्दछन् । पानी पोखरी निर्माण गर्दा मानिस लगाएर वा मेशिन प्रयोग गरेर गर्न सकिन्छ । मानिस लगाएर पानी पोखरी निर्माण गर्दा मध्यवर्ती उपभोक्ता समितिको सहभागितामा गरिनेछ ।

६.२. वन वन्यजन्तु र वनस्पतिको चोरी शिकार नियन्त्रण

जनशक्ति योजना

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारी, नेपाली सेना र स्थानीय मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहका सदस्यहरूबाट यो कार्यक्रम संचालनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन गरिनेछ । चोरी शिकारी नियन्त्रण विषय एकल प्रयासबाट मात्र सम्भव नहुने हुँदा यस कार्यका लागि स्थानीय प्रहरी, जनता तथा अन्य निकायहरूसँगको पारस्परिक सहयोग तथा समन्वयमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमका लागि आ.व.२०७५/७६ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना तथा नेपाली सेना समेतलाई छुट्याइएको बजेट साथै मध्यवर्ती क्षेत्र उपभोक्ता समूहको कोष समेत परिचालन गरी खर्चको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू:

चोरी शिकार हुने मुख्य संवेदनशील क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूमा विशेष प्राथमिकताका साथ कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । स्मार्ट पेट्रोलिङ जस्ता आधुनिक तथा नविनतम प्रविधिलाई विशेष जोड दिई MIS प्रणालीलाई सुदृढ बनाईनेछ । गस्ती परिचालन तथा चोरी शिकार नियन्त्रणको कार्यक्रमहरू नेपाली सेना समेतको सहभागितामा प्रमुख संरक्षण अधिकृतले संचालन गर्नेछ र यस कार्यक्रमको सम्पूर्ण जिम्मेवार र जवाफदेही प्रमुख संरक्षण अधिकृत हुनेछ ।

६.२.१. चोरी शिकार नियन्त्रण स्वीप अप्रेसन

यस कार्यक्रम २० वटै संरक्षित क्षेत्रमा लागु हुनेछ । आ.व. ०७५/७६ मा १६४ पटक स्वीप अप्रेसन संचालन गरिनेछ । चोरी शिकारको दृष्टिकोणले संरक्षित क्षेत्रहरूको सम्बेदनशील क्षेत्रहरूमा वन पैदावार, वन्यजन्तुको चोरी शिकार नियन्त्रणका लागि संरक्षित क्षेत्र कार्यालयका कर्मचारी र सो क्षेत्रमा कार्यरत सुरक्षा सेना समेतको संयुक्त गस्ती टोलीले ठुलो क्षेत्रलाई समेटेर लामो दुरीको गस्ती गर्ने, ठाउँ ठाउँमा क्याम्प खडा गरी रातमा समेत सोही स्थानमा गस्ती गर्ने कार्यका लागि यो क्रियाकलापको व्यवस्था गरिएको हो । यस शीर्षक अन्तर्गतका खर्चहरू र प्रगती प्रतिवेदन "सुराकी खर्च परिचालन कार्यविधि २०७२" अनुसार हुनेछ ।

६.३. मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व न्यूनीकरण

जनशक्ति योजना

राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारी, नेपाली सेना र स्थानीय मध्यवर्ती उपभोक्ता समूहका सदस्यहरूबाट यो कार्यक्रम संचालनका लागि जनशक्ति व्यवस्थापन गरिनेछ । यस कार्यका लागि आवश्यकता अनुसार स्थानीय प्रहरी, जनता तथा अन्य निकायहरूसँग सहयोग तथा समन्वयमा कार्यान्वयन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमका लागि आ.व.२०७५।७६ मा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष आयोजना तथा नेपाल प्रकृती संरक्षण कौषलाई उपलब्ध गराइएको सर्शत रकमबाट बजेट व्यवस्थापन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

विगतका अनुभव तथा सिकाइबाट प्राप्त जानकारी अनुसारका मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व हुन सक्ने सम्भावित क्षेत्रहरूमा मानव र वन्यजन्तुको सह अस्तित्व कायम गर्ने गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । सहभागितामूलक तरिकाबाट क्षेत्र छनौट गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

६.३.१. विद्युतीय तारवार/आर.सी.सी.वाल सहित मेष जाली निर्माण

यो कार्यक्रम चितवन, बाँके, बर्दिया, शुक्लाफाँटा र पर्सा राष्ट्रिय निकुन्ज को १९ स्थानमा संचालन गरिनेछ । संरक्षित क्षेत्रबाट वन्यजन्तुहरू (ठुला वन्यजन्तु हात्ती देखि साना वन्यजन्तु बंदेल सम्म) गाऊँ बस्ति तथा आवादिमा आउने क्रमलाई रोक्नका निमित्त मध्यवर्ती वन क्षेत्रमा बस्ति तथा आवादिलाई बाहिर पाउँ आर.सी.सी.वाल सहित मेष जाली लगाउने र सोलार फेन्स गरिनेछ । संरक्षित क्षेत्र बाहेक आगामी आ.व.मा जिल्ला वन कार्यालय झापाको क्षेत्रमा समेत यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । आगामी आ.व.मा कूल ११० कि.मि विद्युतीय तारवार/आर.सी.सी.वाल सहित मेष जाली निर्माण गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

६.३.२. टुहुरा तथा समस्याग्रस्त वन्यजन्तु व्यवस्थापन

यो कार्यक्रम चितवन, बाँके, बर्दिया, पर्सा, लामटाड, मकालु, सगरमाथा, खप्तड राष्ट्रिय निकुन्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष, ढोरपाटन शिकार आरक्ष र अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्रमा ५७ पटक गरिनेछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत टुहुरा, बेवारिसे वन्यजन्तुहरूलाई औषधि उपचारदेखि दुध, खाने दाना तथा मांसाहारी वन्यजन्तु भए मासु खुवाउनु तथा यस समस्याग्रस्त वन्यजन्तु नियन्त्रण गर्दा प्रयोग हुने गाडी, इन्धनमा खर्च गरिनेछ ।

६.४. प्रजाति संरक्षण /अनुसन्धान तथा अनुगमन

जनशक्ति योजना

राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारीहरूबाट संरक्षित क्षेत्रमा यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साथै कार्यक्रम संचालनको सिलसिलामा कुनै प्राविधिक विषयमा दुविधा उत्पन्न भएमा वा सुझावको आवश्यकता महसुस भएमा विज्ञहरूको समेत सहयोग लिइनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमका लागि आ.व.२०७५।७६ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष आयोजनाको बजेटबाट कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

उपलब्ध भए सम्मका प्रजाति कार्यान्वयन योजनाहरूको कार्यान्वयन तथा लोप हुन लागेका र संकटापन्न जीव प्रजातीहरूको संरक्षण गर्ने उदेश्यका साथ कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । जसका लागि प्रजातिहरूको आनिवानी, विद्यमान अवस्था आदिको विचार गर्दै प्रजातीको अस्तित्व कायम राख्न स्थानीय अनुकूल वातावरणको सृजना गरिनेछ ।

६.४.१. घडियाल तथा कछुवा संरक्षण

यो कार्यक्रम चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जमा संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संकटापन्न अवस्थामा पुगेका घडियाल र कछुवालाई संरक्षित क्षेत्रभित्रै विशेष व्यवस्था गरी संरक्षण गरिनेछ र बृद्धी भएका संख्यालाई प्राकृतिक बासस्थानमा छोड्दै गईनेछ ।

६.४.२. गिद्द संरक्षण तथा व्यवस्थापन

यो कार्यक्रम चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज र कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्षमा संचालन गरिनेछ । यस कार्यक्रम अन्तर्गत संकटापन्न अवस्थामा पुगेका गिद्दलाई संरक्षित क्षेत्रभित्रै विशेष पिन्जडामा संरक्षण गरिनेछ र बृद्धी भएका संख्यालाई प्राकृतिक बासस्थानमा छोड्दै गईनेछ । साथै गिद्द सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धानलाई प्राथमिकताका साथ अगाडी बढाउन विभिन्न विद्याविद्यालय र अनुसन्धानमूलक संथाहरूसंग समन्वय गरिनेछ ।

६.४.३. बाघको आहार प्रजातिको अनुगमन

यो कार्यक्रम चितवन, बाँके, बर्दिया र शुक्ला फाँटा राष्ट्रिय निकुञ्जमा संचालन गरिनेछ । बाघ पाइने प्रत्येक संरक्षित क्षेत्रमा बाघको आहार प्रजातिको अवस्था के करतो रहेको छ भनेर एकीन गर्ने कार्यका लागि यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यो कार्य कर्मचारीहरूबाट नै संचालन गरिनेछ । स्वीकृत वार्षिक रु. १३ लाख ३० हजार बजेटबाट यस कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

६.५. संरक्षित क्षेत्रमा पर्यापर्यटन प्रबर्द्धन

जनशक्ति योजना

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागका कर्मचारीहरूबाट संरक्षित क्षेत्रमा यो कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साथै कार्यक्रम संचालनको सिलसिलामा सम्बन्धीत मध्यवर्ती उपभोक्ता समिति, स्थानीय निकायहरूसंग समन्वय र

सहकार्य गर्न सकिनेछ । साथै यदी कुनै प्रकारको प्राविधिक सहयोग राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण विभागको विद्यमान जनशक्तिबाट सम्भव नभएको अवस्थामा अन्य विज्ञहरुको सहयोग समेत लिन सकिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस कार्यक्रमका लागि आ.व.२०७५/७६ मा राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष आयोजनाको बजेट तथा मध्यवर्ती क्षेत्र उपभोक्ता समितिको कोषबाट समेत कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरु, तरिका तथा सावधानीहरु

पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास कार्यक्रमको मुख्य प्राथमिकता हुनेछ । पर्यटनको प्रवेश तथा पर्यटन गतिविधिलाई अझ व्यवस्थित र मर्यादित बनाउदै जैविक विविधतामा संरक्षण गर्ने यस कार्यक्रमको मुख्य ध्येय भएको हुँदा पूर्वाधार निर्माणस्थल छनौट गर्दा वन्यजन्तुको आनीवानी तथा आवतजावतलाई कुनै पनि प्रकारको असर नपुग्ने गरी गरीन्छ ।

६.५.१. भ्यू टावर निर्माण तथा मर्मत सुधार

आ.व. ०७५/७६ मा चितवन, बाँके, बर्दिया, शुक्ला, पर्सा, शिवपुरी नागार्जुन, रारा राष्ट्रिय निकुन्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष, ढोरपाटन शिकार आरक्ष र अपिनाम्पा संरक्षण क्षेत्रभित्र ४५ वटा भ्यू टावर निर्माण तथा मर्मत सुधार गरिनेछ । संरक्षित क्षेत्रभित्र आउने पर्यटकहरुको मुख्य उद्देश्य भनेको नै वन्यजन्तुहरुको अवलोकन गर्नु हो । प्रायःजसो घाँसे मैदान र पानी पोखरीको छेउमा वन्यजन्तुहरुको चहलपहल बढी हुने हुँदा ति क्षेत्रहरुमा पर्यटकहरुका लागि र गस्ती प्रयोजनका लागि समेत मचान (भ्यू टावरहरु) निर्माण गर्न आवश्यक भएकोले यो क्रियाकलापको व्यवस्था गरीएको हो । तराई क्षेत्रम आर.सी.सी. (पक्कि) निर्माण गरीने छ भने अन्यत्र काठको नयाँ भ्यू टावर निर्माण तथा भै रहेका भ्यू टावरहरुको मर्मत सुधार गरिने छ ।

६.५.२. पर्यटक विश्राम स्थल निर्माण

यस कार्यक्रम शुक्लाफाँटा, पर्सा, रारा, शिवपुरी नागार्जुन, लामटाड, सगरमाथा, खप्तड राष्ट्रिय निकुन्ज, कोशी टप्पु वन्यजन्तु आरक्ष र ढोरपाटन शिकार आरक्षमा संचालन गरिनेछ । संरक्षित क्षेत्रभित्र पैदल यात्रामा आउने पर्यटकहरुका लागि वर्षातको समयमा ओत लाग्न, लामो हिडाई पश्चात ठाउँ ठाउँमा थकाइ मार्न तथा आराम गर्न ठाउँ ठाउँमा छाना सहितको पर्यटक विश्राम स्थल निर्माण गरिने छन् ।

६.५.३. प्राणी उद्यान स्थापना र सम्भाव्यता अध्ययन

गत आ.व.बाट नै सुरुवात गरिएको भानुभक्त प्राणी उद्यान, तनहुँ र राष्ट्रिय प्राणी उद्यान भक्तपुरको निर्माण कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ । जसको लागि यस आ.व. १६ करोड ४० लाख रकम विनियोजन गरीएको छ । राज्यको ७ वटै प्रदेशमा प्राणी उद्यान /चिडियाखाना स्थापना गर्ने लक्ष्य अनुरूप सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने कार्यको लागि आ.व. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार यस कार्यका लागि नेपाल सरकारको तर्फबाट २५ लाख वित्तीय व्यवस्था गरिएकोछ ।

६.५.४. पर्यटक मार्ग (पर्यटक पथ/ वनपथ/ गोरेटो बाटो) निर्माण

यो कार्यक्रम मुख्यतः पर्सा, शुक्ला, रारा, बाँके, शे-फोकसुण्डो राष्ट्रिय निकुन्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष र कंचनजंघा संरक्षण क्षेत्रमा संचालनमा ल्याइनेछ । प्रायःगरी तराइका संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटकहरूलाई अवलोकन गर्न तथा कर्मचारीहरूबाट नियमित गस्ती गर्न संरक्षित क्षेत्रभित्र सबै मौसममा चल्ने वनपथ तथा बाटोको आवश्यक पदार्थ । पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटक पदयात्राका लागि र चोरी शिकारका दृष्टिकोणले संबेदनशील क्षेत्रमा नियमित गस्ती गर्ने कार्यका लागि गोरेटो तथा घोडेटो बाटोको आवश्यकता पर्ने भएकोले यस क्रियाकलापको व्यवस्था गरिएको हो । यस कार्यमा करिब १७,८९३ श्रम दिन जनशक्ति प्रयोग गरिने छ भने आ.ब. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार यस कार्यका लागि नेपाल सरकारको तर्फबाट १ करोड ३९ लाख ९५ हजार वित्तीय व्यवस्था गरेको छ जसबाट विभिन्न खालका कूल १९१ कि.मि मार्ग निर्माण हुनेछन् ।

६.५.५. ट्रेकिंग ट्रेल/ वनपथ/ गोरेटो बाटो मर्मत सुधार

यो कार्यक्रम मुख्यतः चितवन, बर्दिया, पर्सा, शुक्लाफाँटा, रारा, बाँके, लाडटाड, शिवपुरी, शे-फोकसुण्डो राष्ट्रिय निकुन्ज, कोशीटप्पु वन्यजन्तु आरक्ष र अपिनाम्पा र कृष्णसार संरक्षण क्षेत्रमा संचालन गरिनेछ । प्राय गरी तराइका संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटकहरूलाई अवलोकन गर्न तथा कर्मचारीहरूबाट नियमित गस्ती गर्न संरक्षित क्षेत्रभित्र सबै मौसममा चल्ने वनपथ तथा गोरेटो बाटोको आवश्यक पदार्थ । पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रका संरक्षित क्षेत्रहरूमा पर्यटक पदयात्राका लागि र चोरी शिकारका दृष्टिकोणले संबेदनशील क्षेत्रमा नियमित गस्ती गर्ने कार्यका लागि गोरेटो तथा घोडेटो बाटोको आवश्यकता पर्ने भएकोले यस क्रियाकलापको व्यवस्था गरिएको हो । यस कार्यमा करिब १७,९०० श्रम दिन जनशक्ति प्रयोग गरिने छ भने आ.ब. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार यस कार्यका लागि नेपाल सरकारको तर्फबाट १ करोड ४३ लाख २० हजार वित्तीय व्यवस्था गरिएको छ । जसबाट ९०० कि.मि ट्रेकिंग ट्रेल/ वनपथ/ गोरेटो बाटो मर्मत सुधार हुने अपेक्षा लिइएको छ ।

६.५.६. प्राकृतिक चिडियाखाना

पर्सा र शुक्लाफाँटा वन्यजन्तु आरक्षलाई नेपाल सरकारको निर्णय अनुसार राष्ट्रिय निकुन्जमा स्तरउन्नति गरिएको हो । राष्ट्रिय निकुन्ज बनाए पछि त्यहाँबाट उत्पादन हुने वस्तु र वातावरणीय सेवाहरूको पर्यापर्यटन मार्फत दिगो उपयोग हुने, थप राजस्वका स्रोतहरू पहिचान हुने, स्थानीय समुदायको जीवनस्तरमा सुधार हुने र समग्र राष्ट्रिय निकुन्जको व्यवस्थापनमा समेत सुधार हुने आशा गरिएको छ । पर्सा राष्ट्रिय निकुन्ज हात्ती र गौरी गाईको लागि प्रख्यात छ र पछिल्लो दिनमा यस राष्ट्रिय निकुन्जमा बाघको संख्या पनि दिन प्रति दिन बढ्दो छ । त्यसै गरी शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुन्ज बारहासिंगाका लागि प्रख्यात छ । सन् २००३ मा यस राष्ट्रिय निकुन्जमा गैंडाको स्थानान्तरण गरेदेखि यता यो राष्ट्रिय निकुन्ज पनि गैंडा पाइने राष्ट्रिय निकुन्जको रूपमा आफ्नो पहिचान बनाएको छ । त्यसै गरी बाघको संख्या पनि क्रमश बढ्दो क्रममा देखिन्छ ।

पर्सा राष्ट्रिय निकुन्जमा स्थानीय मुख्य गरी बिरगंज र हेटौडा क्षेत्रका पर्यटकका साथै चितवन राष्ट्रिय निकुन्जमा बढी भएका विदेशी पर्यटन व्यवस्थापन गर्न सक्ने अवस्था देखिन्छ भने शुक्लाफाँटा राष्ट्रिय निकुन्जमा प्रदेश ७ र भारतका पर्यटकलाई आकर्षण गर्न सकिने प्रसस्त सम्भावना देखिन्छ ।

तसर्थ: पर्सा रा.नि. तथा शुक्लाफाँटा रा.नि.लाई प्राकृतिक चिडियाखानको रूपमा क्रमशः विकास गर्दै लाने लक्ष्य अनुरूप उक्त रा.नि.हरूमा पर्यटन मैत्री संरचना निर्माणमा विषेश ध्यान दिइनेछ । आगामी आ.व.मा १९५ वटा संरचना निर्माण गर्ने लक्ष्य रहेको छ । यस्ता संरचनाहरूमा पर्यटक मार्ग, मचान, विश्राम स्थल, सूचना केन्द्र आदी हुन् ।

६.६. मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रम

मध्यवर्ती क्षेत्र घोषणा भएका विभिन्न १६ वटा संरक्षित क्षेत्रमा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ मा भएको व्यवस्था अनुरूप यो कार्यक्रमको व्यवस्था गरिएको हो । यस अन्तर्गत मध्यवर्ती क्षेत्रमा गठन भएका उपभोक्ता समितिहरूले संरक्षण कार्यक्रम, सामुदायिक विकास कार्यक्रम, आय आर्जन तथा सिप विकास कार्यक्रम र संरक्षण शिक्षा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्छन् । यस कार्यमा करिब १,१०,००० श्रम दिन जनशक्ति प्रयोग हुनेछन जसका लागि आ.व. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार नेपाल सरकारको तर्फबाट २२ करोड वित्तीय व्यवस्था गरिएकोछ ।

जनशक्ति योजना

यो कार्यक्रम संचालनको मुख्य जिम्मेवारी तथा दायीत्व प्रमुख संरक्षण अधिकृत तथा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन समितिको हुनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

आ.व. २०७५/७६ को स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार यस कार्यका लागि नेपाल सरकारको तर्फबाट २२ करोड वित्तीय व्यवस्था गरेको छ भने उपभोक्ता समितिको मौजुदा कोष र जनश्रमदान पनि यस कार्यक्रम संचालनका स्रोतहरू हुन् ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

स्थानीय उपभोक्ताहरूको माग र आवश्यकताका आधारमा उपभोक्ताहरूले नै छनौट गरी योजना निर्माण गर्दछन् । यस सिलसिलामा कुनै पनि प्रकारको प्राविधिक सहयोगको आवश्यकता परेमा त्यस्तो सहयोग उपलब्ध गराउनु प्रमुख संरक्षण-अधिकृतको दायित्व हुने छ । कार्यक्रम तय गर्दा मध्यवर्ती क्षेत्र व्यवस्थापन नियमावली २०५२ तथा स्वीकृत संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन योजनाका प्राथमिकता र प्रावधानलाई समेत आधार बनाउनु पर्नेछ ।

७. राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समिति (३२९१२४)

राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समितिको गठन २०७१ आषाढ २ गते भएको हो । गठन भएको वर्ष देखि यस समितिले आफ्ना कार्यक्रमहरू जिल्लास्थित कार्यान्वयन निकायहरू : जिल्ला वन कार्यालय, जिल्ला भू-संरक्षण कार्यालय, जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, जिल्ला वनस्पति कार्यालय, राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु आरक्ष, जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण डिभिजन कार्यालयहरू मार्फत संचालन गर्दै आईरहेको छ । साथै केही कार्यक्रमहरू वन विभाग, भू तथा जलाधार संरक्षण विभाग, वनस्पति विभाग र वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागबाट संचालन हुँदै आईरहेका छन् । यी विविध निकायहरूबाट संचालित कार्यक्रमहरूको अनुगमन राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश-संरक्षण विकास समिति, सम्बन्धित विभागहरू, क्षेत्रीय वन निर्देशनालयहरूबाट हुँदै आएको छ ।

चुरे संरक्षण तथा व्यवस्थापनको लागि तयार भएको २० वर्षे गुरुयोजना स्वीकृत भएको छ, उक्त गुरुयोजनाले निर्दिष्ट गरेका ६४ नदी प्रणालीहरू मध्ये प्राप्त बजेटको अधिनमा रही २९ नदी प्रणालीहरूमा निम्न कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन:

राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास कार्यक्रम वन तथा वातावरण मन्त्रालय अन्तर्गतको एक मात्र राष्ट्रिय गौरवको आयोजना हो । यस कार्यक्रमको लागि आगामी आ.व.मा जम्मा १ अर्ब ६९ करोड विनियोजन भएको छ । यसका साथै राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास कार्यक्रमले पहिचान गरेका क्रियाकलापहरूमा आवश्यकता तथा औचित्यका आधारमा सम्बन्धित प्रदेश र स्थानीय तहबाट समेत बजेट विनियोजन गर्न सकिने छ ।

जनशक्ति योजना:

आ.व. ०७५/७६ मा तीनै तहको निर्वाचन भई संघ (केन्द्र), प्रदेश र स्थानीय तहमा सरकार समेत गठन भएको र यी तहहरूमा चुरे संरक्षण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने जिल्ला स्थित कार्यालयहरू स्थानीय तह र प्रदेशमा समायोजन हुने व्यवस्था भई सकेकोले आ.व. २०७५/७६ मा संचालन हुने कार्यक्रमहरू तोकिए बमोजिम सम्बन्धित तहहरूबाट संचालन हुने गरी निर्देशिका तयार गरिनेछ ।

केन्द्रबाट संचालन गरिने कार्यक्रमको लागि विद्यमान राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश विकास संरक्षण समितिमा कार्यरत कर्मचारीहरू नै मुख्य मानव स्रोतहरू हुन् । यसका साथै केन्द्रबाट संचालन गरिने कार्यक्रमहरूका लागि आवश्यकता अनुसार विज्ञ, परामर्शदाताहरूको समेत सहयोग लिइने छ । प्रदेश स्तरबाट संचालन हुने कार्यक्रमका लागि उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले कर्मचारीको व्यवस्थापन गर्नेछ भने स्थानीय स्तरमा संचालन हुने कार्यक्रमका लागि स्थानीय तहको जनशक्ति प्रयोग हुनेछ । प्रदेश र स्थानीय तहबाट संचालन हुने कार्यक्रममा कुनै पनि प्रकारको प्राविधिक सहयोग आवश्यक परेको अवस्थामा केन्द्रीय स्तरबाट आवश्यक सहयोग तथा समन्वय गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाईने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

चुरे संरक्षण तथा व्यवस्थापनको लागि तयार भएको चुरे तराई मधेश संरक्षण तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना, २०७४ ले तय गरेका कार्यक्रमहरूलाई मुख्य आधार बनाई कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसका साथै कार्यक्रम संचालन गर्दा वन तथा वातावरण मन्त्रालयको स्वीकृत नर्मस तथा प्रचलित आर्थिक नियमानुसार खर्च गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । चुरे संरक्षणका कार्यक्रमहरू संचालन गर्दा अन्य सरोकारवालहरूसंगको सहकार्यमा दोहोरोपना नआउने गरी संचालनमा ल्याइने छ ।

क) केन्द्र स्तरबाट संचालन हुने निम्न कार्यक्रमहरू यस निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

७.१. पर्यापर्यटन क्षेत्र प्रवर्द्धन

- यो क्रियाकलाप संचालनका लागि स्वीकृत कार्यक्रममा तोकिएको स्थानमा स्थानीय उपभोक्ता समितिसँग अन्तरक्रिया गरी पर्यापर्यटन विकासको लागि गर्न सकिने क्रियाकलापहरूको छनौट गरी लागत ईस्टीमेट तयार गरिनेछ । यसरी कार्यक्रम छनौट गर्दा चुरे क्षेत्रको माटो संरक्षण, हरियाली प्रवर्द्धन र पानीको स्रोत र संचितिमा प्रभाव पार्ने र स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन गर्ने प्रकृतिका हुनेछन ।
- लागत ईस्टीमेट तयार भए पश्चात स्थानीय तह (नगरपालिका, गाउँपालिका) को सिफारिसमा उपभोक्ता समिति गठन गरी स्थानिय उपभोक्ता समिति मार्फत लागत अनुमान बमोजिम क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ ।
- कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय तहको साझेदारी र स्थानीय समुदायको सहभागितालाई प्राथमिकता दिनु पर्ने छ ।

७.२. ताल तलैया संरक्षण तथा विकास

- यो क्रियाकलाप संचालनका लागि स्वीकृत कार्यक्रममा तोकिएको स्थानमा स्थानीय उपभोक्ता तथा स्थानीय तहसँग छलफल/अन्तरक्रिया गरी तालको विकासको लागि गर्न सकिने क्रियाकलापहरूको छनौट गरी लागत ईस्टीमेट तयार गरिनेछ । डिजाईन तथा लागत ईस्टीमेट समिति वा स्थानीय तहको प्राविधिक जनशक्तिद्वारा तयार गरिनेछ ।
- लागत ईस्टीमेट तयार भए पश्चात स्थानीय तह (नगरपालिका, गाउँपालिका) को सिफारिसमा उपभोक्ता समिति गठन गरी स्थानिय उपभोक्ता समिति मार्फत लागत अनुमान बमोजिम क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ ।
- कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय तहको साझेदारी र स्थानीय समुदायको सहभागितालाई प्राथमिकता दिनु पर्ने छ ।

७.३. क्षतिग्रस्त भूमि पूर्णरुत्थान (सिराहा, सप्तरी, नवलपारासी र दाङ्ग)

- यो क्रियाकलाप संचालनका लागि स्वीकृत कार्यक्रममा तोकिएको जिल्लामा स्थानीय उपभोक्ता तथा स्थानीय तह संग अन्तरक्रिया गरी स्थान छनौट गरिनेछ । स्थलगत अवलोकन पश्चात गर्न सकिने क्रियाकलापहरूको छनौट गरी लागत ईस्टीमेट तयार गरिनेछ ।
- लागत ईस्टीमेट तयार भए पश्चात स्थानीय तह (नगरपालिका, गाउँपालिका) को सिफारिसमा उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत अनुमान बमोजिम स्थानिय उपभोक्ता मार्फत क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ । यदि उपभोक्ता

समिति मार्फत कार्यक्रम संचालन हुन नसक्ने देखिएमा वा स्थानिय उपभोक्ताले कार्यक्रम संचालनमा अभिरुचि नदेखाएमा समितिले निर्णय गरी उक्त कार्य गर्न नेपाली सेनालाई दिन सकिने छ । राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समितिबाट विगतमा निर्मित संरचनाको मर्मत सम्भार गर्नु परेमा स्थानीय तह वा समितिको प्राविधिकको सहयोगमा लगत इस्टिमेट तयार गरी उपभोक्ता समितिले मर्मत सम्भार गर्नेछ ।

- कार्यक्रम संचालन गर्दा पहिलो चौमासिकमा क्षेत्र छनौट गरी दोश्रो चौमासिकमा कार्यक्रम शुरु गर्नु पर्ने छ ।

७.४. निजी नर्सरी मार्फत गुणस्तरीय विरुवा उत्पादन (बहुवर्षीय समेत) तथा वितरण :

- माग र आवश्यकताको आधारमा केन्द्रले निजी नर्सरीसंग विगत आ.व.मा भएको सम्झौता बमोजिम कार्य प्रगतिको अनुगमन गरी प्रगति सन्तोषजनक भएमा सोही नर्सरीसंग थप सम्झौता गरी कार्य संचालन गरिनेछ वा नयाँ नर्सरी छनौटको प्रकृया अगाडी बढाइ कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- यसरी विरुवा उत्पादनको सम्झौता गर्दा एक वर्षे विरुवाको हकमा कम्तिमा १.५ फिट उचाई र ४ मी.मी. (पेन्सिल साइज) मोटाइ को हुनु पर्नेछ । बहुवर्षीय विरुवाको हकमा कम्तिमा ३ फिट उचाई र पेन्सिल साइज भन्दा बढी मोटाइको हुनु पर्नेछ ।

७.५. सागरनाथ वन विकास परियोजना मार्फत चुरे क्षेत्रलाई उपयोगी हुने गुणस्तरीय विरुवा उत्पादन (बहुवर्षीय समेत) तथा वितरण :

- सागरनाथ वन विकास परियोजनासंगको सम्झौतालाई निरन्तरता दिई कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- यसरी विरुवा उत्पादन गर्दा एक वर्षे विरुवाको हकमा कम्तिमा १.५ फिट उचाई र ४ मी.मी. (पेन्सिल साइज) मोटाइ को हुनु पर्नेछ । बहुवर्षीय विरुवाको हकमा कम्तिमा ३ फिट उचाई र पेन्सिल साइज भन्दा बढी मोटाइको हुनु पर्नेछ ।

७.६. चुरेमा आश्रित उपल्लो तटीय र चुरे विनासबाट प्रभावित तल्लो तटीय जनताको लागि जीविकोपार्जन सम्बन्धी क्रियाकलाप

- यो क्रियाकलाप संचालन तोकेको नदी प्रणालीका उपल्लो तट र तल्लो तटका स्थानीय तहको समन्वय र सहकार्यमा घरधुरी सर्वेक्षण गरी तथ्यांक संकलन गरिनेछ ।
- अति विपन्न घरधुरी छनौट गरी उपल्लो तटीय र तल्लो तटीय घरधुरीहरूको छुट्टाछुट्टै समूह बनाई उपल्लो र तल्लो तटीय क्षेत्रका घरधुरीहरूसंग छलफल गरी उपयुक्त कार्यक्रम छनौट गरी कार्यक्रम संचालन गरिने छ । यसरी कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय तहसंग समन्वय र सहकार्य गरी कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
- कार्यक्रम संचालन गर्न आवश्यक परेमा गैर सरकारी संस्था वा सहजकर्ता नियुक्त गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । यसरी संचालित कार्यक्रमले चुरे संरक्षण र नदी कटान नियन्त्रणमा सहयोगी हुनु पर्नेछ ।

- यो कार्यक्रम संचालन गर्दा राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण विकास समितिबाट स्वीकृत " चुरे क्षेत्रको प्राकृतिक स्रोतमा निर्भर र नदी प्रणालीबाट प्रभावित उपल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रका स्थानीय समूहका घरधुरीका लागि जीविकोपार्जन अभिवृद्धी सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन निर्देशिका-२०७५" अनुसार संचालन गर्नुपर्ने छ ।

७.७. गुरुयोजनाले सिफारिस गरेका क्षेत्रका चुरे संरक्षण तथा व्यवस्थापनसंग सम्बन्धित विषयमा अनुसन्धान यो क्रियाकलाप संचालनका लागि चुरे गुरुयोजनाले तोकेको विषयहरूमा अनुसन्धान गर्न प्रचलित सार्वजनिक खरिद ऐन नियम बमोजिम परामर्श दाता छनौट गरी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । तर त्रिभुवन विश्वविद्यालय, काठमाडौं विश्वविद्यालय, राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष, NAST र नेपाल वन प्राविधिक संघसंग सोझै सम्झौता गरी अध्ययन अनुसन्धानका कार्यक्रम संचालन गर्न सकिने छ ।

७.८. नदी प्रणाली स्तरीय एकीकृत स्रोत व्यवस्थापन योजना तर्जुमा

गुरुयोजनाले पहिलो ५ वर्षमा ६४ वटा नदी प्रणालीमा कार्ययोजना तयार गरी कार्यक्रम संचालन गर्ने लक्ष्य लिएकोमा आगामी आ.व.मा २४ वटा नदी प्रणालीको एकीकृत स्रोत व्यवस्थापन योजना तयार गरी कार्य संचालन गरिनेछ । नदी प्रणाली स्तरीय एकीकृत योजना तयार गर्दा तल उल्लेखित प्रक्रिया अनुसार गरिनेछ ।

- गैर सरकारी सेवा प्रदायक संस्था छनौट गरी वा राष्ट्रपति चुरे तराई मधेश संरक्षण विकास समितिमा सूचिकृत भूगर्भ, सिभिल इन्जिनियर, वन र जलाधार विज्ञ (कम्तिमा स्नातक तह उत्तिर्ण) बाट कार्य संचालन गर्न सकिने छ । यसरी छनौट गरेको विज्ञको पारिश्रमिक नीजको कार्य अनुभव समेतलाई विचार गरी आपसी बार्ताबाट तय भए अनुसार मासिक रूपमा उपलब्ध गराइने छ ।
- योजना तयार गर्न नदी प्रणाली विज्ञलाई (अनुभवी) करारमा लिई नीजको नेतृत्वमा समितिमा कार्यरत कर्मचारी समेत परिचालन गरी कार्ययोजना तयार गर्न सकिने छ ।

तयार गरिएको नदी प्रणाली स्तरीय एकीकृत स्रोत व्यवस्थापन योजनाको एक प्रति सम्बन्धित स्थानीय तहलाई उपलब्ध गराइने छ । स्थानीय तहले आफ्नो स्रोत र साधन प्रयोग गरी आफ्नो कार्य क्षेत्रमा नदी प्रणाली स्तरीय एकीकृत स्रोत व्यवस्थापन योजनाले निर्देशित गरेका कार्यक्रमहरूमा मात्र संचालन गर्न सकिने छ ।

ख) प्रदेश स्तरबाट संचालन हुने निम्न कार्यक्रमहरू यस निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

७.९. वन व्यवस्थापन (उपयुक्त वन सम्बर्धन प्रणाली) कार्यान्वयन (उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय प्रदेश १, २, ३, ४, ५, ६, ७)

- यो क्रियाकलाप संचालनका लागि प्रदेश सरकारले निर्धारण गरे बमोजिमको स्थानमा वन व्यवस्थापन कार्य संचालन गरिनेछ । कार्यक्रम संचालन गर्दा राष्ट्रपति चुरे-तराई मधेश संरक्षण विकास समितिको स्वीकृत गुरुयोजना अनुसार वन विभागबाट स्वीकृत कार्यविधि/ निर्देशिका बमोजिम कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने छ ।

ख) स्थानीय स्तरबाट संचालन हुने निम्न कार्यक्रमहरू यस निर्देशिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

७.१०. जैविक, वातावरणीय एवम् भू-स्खलनको हिसावले अति संवेदनशील रहेका वन क्षेत्र (हट-स्पट) को तारवार सहित पुनरुत्पादन संरक्षण

यो कार्यक्रम संचालन गर्न क्षेत्र छनौट गर्दा निम्न आधार लिनु पर्नेछ

- हट-स्पट क्षेत्रहरू चुरे पहाड वा नदी किनारको नदी उकास क्षेत्र हुनु पर्नेछ ।
- बाढी, पैहरो र भू-स्खलन रोकथामकोलागि संरक्षण गर्नु पर्ने वन क्षेत्र ।
- अतिक्रमित वा अतिक्रमणको चपेटामा पर्न सक्ने वन क्षेत्र ।
- कम, हैसियतको वनमा पुनरुत्पादन तथा चरिचरनबाट संरक्षण गर्नु पर्ने वनक्षेत्र.
- जैविक विविधता प्रवर्द्धन हुन सक्ने क्षेत्र,

हट-स्पटमा तारवार सहितको वृक्षारोपण वा पुनरुत्पादन संरक्षण कार्य वा दुवै कार्य गर्न सकिनेछ । यस शीर्षकमा छुट्याईएको रकम तारवार गर्न, वृक्षारोपण गर्न र संरक्षण गर्ने उदेश्यले वन हेरालु राख्न खर्च गर्न सकिनेछ ।

७.११. हरित पेटी निर्माण

क) ठूलो लगानीमा तटबन्ध निर्माण गरेपछि नदी उकास जग्गा मध्ये सार्वजनिक वा वन क्षेत्रको जग्गा अतिक्रमण हुने, निजी जग्गा भए खेतीपाती पुनः शुरु हुने तथा खुला चरिचरन हुने गर्दा कतिपय तटबन्ध भत्कने, वर्षाको भेल धेरै नसकी तटबन्ध तोडिएर बाढी गाउँबस्ती र खेतीमा पर्ने गरेको पाईएको छ । तसर्थ तटबन्धलाई सुरक्षित राख्न, तटबन्धमा गरिएको लगानी खेर जान नदिन र गाउँबस्ती तथा खेतीलाई बाढीबाट जोगाउन तटबन्धको बाहिरी भागको सीमाबाट ३० (तीस) मिटर सम्मको क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु अनिवार्य भएको छ । कतिपय खहरे खोलाहरूको तटबन्धको भित्री भागमा पनि दुई स्तरहरूको बीचमा वा तटबन्धको भित्री सीमाबाट ५ देखि ३० मिटरसम्म पानीको बहावको गति कम गर्न सक्ने बाँस, खयर, बबुल जस्ता अन्य उपयुक्त प्रजातिको वृक्षारोपण गर्नु आवश्यक छ । निजी जग्गा भएमा जग्गाधनीलाई परम्परागत खेतीको सट्टा हरित क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न उत्प्रेरित गरेर मात्र तटबन्धमा लगानी गर्नुपर्छ, त्यस्तो निजी जग्गामा फलफूल बगैँचा समेत व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ ।

ख) कतिपय नदी तथा खोला किनारमा तटबन्ध निर्माण नगरी पनि नदी कटान नियन्त्रण गर्न नदी/खोला को दुवै किनारा तर्फ हरित पेटी निर्माण गर्न सकिन्छ । यसरी निर्माण गरिएको हरित पेटीको संरक्षण र सदुपयोगको लागि दुवै किनारातर्फ उपभोक्ता समिति गठन गरी सम्बन्धित स्थानीय तहमा दर्ता गराउनु पर्नेछ ।

७.१२. गल्छी, पहिरो, खहरे रोकथाम

भू-स्खलन रोकथाम कार्यक्रम संचालन गर्दा माथिल्लो तटीय क्षेत्र खास गरी चुरे पहाडको भिरालो Landscape मा हुने सतही रिप र गल्छी जस्ता भू-क्षयको उपचार बायो-इन्जिनियरिङ पद्धति प्रयोग गरी प्याकेजमा गरिनेछ सो को लागि निम्न उपचार विधि प्रयोग गर्न सकिन्छ

- वनस्पति तथा स साना संरचना, पानी निकाश
- कम खर्चिलो भू-प्रविधि जस्तै :
 - dry-stone, loose stone, brush wood check-dam
 - fascine / pallisade / wattling / brush layering / rip-rap / hedge-row
 - contour trenching / contour bunding / jute netting
- स-साना ईन्जिनियरिङ संरचना
- घाँस रोपण, बाँस रोपण, संरक्षण, वृक्षारोपण, हाँगा रोपण आदि ।

माथि उल्लेखित क्रियाकलाप तथा कार्यक्रमहरूको संचालन स्थानीय तहले उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत इस्टिमेट, डिजाई तयार गरी उपभोक्ता समिति मार्फत गर्नु पर्ने छ ।

७.१३. रेन वाटर / रन अफ हार्वेस्टिंग ड्याम

पानीको बहाबलाई कम गरी माटो बगन नदिन चुरे पहाडको भिरालो स्थानमा पानी बग्ने खोल्सीको तल तिर ड्याम बनाई पानीको बहाबलाई रोक्नु पर्छ । यसरी नै क्रमश तलतिर पनि ड्याम बनाउदै पानीको बहाबलाई नियन्त्रण गर्नु पर्छ । पानी बग्ने खोल्सी हरूमा बाँसको छेकबाँध बनाउनु पर्छ ।

७.१४. क्षतिग्रस्त भूमि पुनरुत्थान (चुरे पहाडमा)

स्थानीय तहले नदी प्रणाली भित्र पर्ने चुरे पहाडमा रहेको क्षतिग्रस्त भूमिहरूको पहिचान गरी सो स्थानमा तारबार गर्नु पर्ने छ साथै उक्त स्थानमा चरिचरण तथा आगलागि नियन्त्रण गर्नु पर्छ । आवश्यक भएमा विरुवा समेत रोप्नु पर्छ ।

७.१५. भूमिगत जल पुनर्भरण/ सतह मुनिको पानी उपयोग (चुरे तथा भावर क्षेत्रमा)

- गदी प्रणाली अन्तर्गतको चुरे तथा भावर क्षेत्रमा र नदी किनारको जग्गामा पानीको संचय गर्नका साथै जमिन मुनिको पानीको सतह माथि ल्याउन पोखरीहरू खन्ने तथा पानी भर्ने कार्य गर्नु पर्छ । यसरी बनाईएका पोखरी हरूमा माछा पालन, सिचाई, पर्यापर्यटन र अन्य घरायसी प्रयोजनमा उपयोग गर्न सकिनेछ । कुनै स्थानमा जरूरा पानी भएमा यसको संरक्षण गरिनेछ ।
- यो क्रियाकलाप संचालनका लागि स्थानीय तहले स्थानीय उपभोक्ता संग अन्तरक्रिया गरी स्थान छनौट गरिनेछ । स्थलगत अवलोकन पश्चात गर्न सकिने क्रियाकलापहरूको छनौट गरी प्राविधिकको सहयोगमा लागत इस्टिमेट तयार गरी विस्तृत योजना तयार गर्नु पर्नेछ । लागत इस्टिमेट तयार भए पश्चात उपभोक्ता समिति गठन गरी लागत अनुमान बमोजिम स्थानिय उपभोक्ता मार्फत क्रियाकलाप संचालन गरिनेछ ।
- यसरी निर्मित संरचनाको सुरक्षा, पानी सदुपयोग र निर्माण पश्चात रेखदेखको व्यवस्था उपभोक्ता समितिले योजनामा समेटिए बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

७.१६. नदी तथा खोला किनारा स्थिरीकरण/व्यवस्थापन (स्पर, डायीक, बायोइन्जिनियरिङ)

- यो कार्य संचालन गर्दा बायो-इन्जिनियरिङ प्रविधिबाट स्थानीय उपभोक्ताको सहभागिता र सहकार्य लाई प्राथमिकता दिई संचालन गर्नु पर्नेछ।
- बायो-इन्जिनियरिङ बाहेकका संरचना जस्तै तटबन्ध, स्पर र चेकड्याम निर्माण गर्नु पर्ने भएमा नदी/खोलाको बहाव क्षेत्रको लागि आवश्यक ठाउँ छाडेर नदी र खोलाको अर्को किनारामा कटान नबढ्ने गरी मात्र निर्माण गर्नु पर्नेछ र तटबन्धको संरचना निर्माण गर्दा प्राविधिक रूपमा आवश्यक पर्ने लचिग अप्रोन, स्टड र स्परहरूको अनिवार्य व्यवस्था गर्नु पर्नेछ । निर्मित संरचनाको दिगो संरक्षण गर्नको लागि नदीको दुवै किनारमा अनिवार्य हरित पेटिका निर्माण गर्नु पर्नेछ ।
- नदी प्रणालीमा भू-संरक्षण र नदी नियन्त्रण गर्ने कार्यमा प्रयोग हुने ग्याबियन तारको गुणस्तर खिया नलाग्ने कोटिंग गरिएको कम्तिमा मध्यम स्तरको हुनै पर्छ । व्यावसायिक ग्याबियन तार प्रयोग गर्नु हुदैन ।

७.१७. भिरालो कृषि भूमिमा बहुवर्षीय बाली विस्तार

चुरे पहाडको भौगर्भिक उपयोग निर्धारण को मुख्य आधार त्यसको क्षमता नै हो । भिरालो जग्गामा खनजोत गरिरहन हुदैन । यसो गर्नले भू-स्खलन हुन मद्धत पुग्छ । भिरालो जग्गामा गरिने खेतीलाई बहुवर्षीय खेती प्रणालीमा रूपान्तरण गर्न निम्न कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनको लागि निम्न विधि तथा रणनीति अवलम्बन गरिनेछ ।

- चरिचरन व्यवस्थापन तथा नियन्त्रणको लागि सङ्गठित समूहमार्फत कृषि र पशुपालनलाई एकीकृत गरी भिरालो कृषि भूमिलाई क्रमशः बहुवर्षीय खेती प्रणालीमा रूपान्तरित गर्ने ।
- बहुवर्षीय बाली विस्तार गर्ने कृषकहरूलाई स्थानीय रूख जातिका बिरूवा (कागती, किम्बु, जडिबुटी, फलफूल), च्याउखेती, मौरीपालन आदि जस्ता क्रियाकलापमा सहभागी गराउनु पर्ने ।
- भिरालोपना घटाउन उपचार गर्ने गह्रा सुधार; न्यूनतम खनजोत; खडेरी सहन सक्ने बाली (कोदो, जुनेलो); बर्धुवा पशुपालन; भुइघाँस, डालेघाँस, फलफूल रोपण; कृषिवन प्रवर्द्धन गर्ने ।
- स्थानीय तहले आफ्नो कार्य क्षेत्र भित्र पर्ने भिरालो कृषि भूमिमा बहुवर्षीय बाली विस्तार गर्न क्षेत्र छनौट गर्दा एकीकृत रूपमा कृषकहरूलाई उत्प्रेरित गराई समुहमा (cluster) कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्नेछ ।

८. वनस्पति अध्ययन, अनुसन्धान तथा बजारीकरण कार्यक्रम (३२९८०९)

८.१ जडाबुटीको सारतत्व विश्लेषण, प्रमाणीकरण तथा सिफारिस

विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था एवं व्यापारिक निकायहरू बाट माग भए बमोजिमका नमूनाहरूको प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशाला मार्फत सारतत्व विश्लेषण, प्रमाणीकरण, तथा सिफारिस कार्य गर्ने यस कार्यक्रमको लक्ष्य रहेको छ।

जनशक्ति योजना

- प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशालामा कार्यरत स्थायी, करार तथा ज्यालादारी कर्मचारीहरू

वित्तीय व्यवस्थापन

- आ.व. २०७५।७६ मा नेपाल सरकारबाट व.उ.शी.न. ३२९८०९ मा विनियोजन गरिएको स्वीकृत बजेट रु. ६.६ लाख यस कार्यक्रमको वित्तीय स्रोत हुनेछ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- १ हजार ४ सय नमूनाहरूको विश्लेषण परीक्षण, प्रमाणीकरण तथा सिफारिस भएको हुने ।
- सेवा ग्राहीहरूले समयमा नै सेवा प्राप्त गरी जडिबुटी तथा सुगन्धित तेलको निर्यातमा सहजीकरण हुने ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाइने कदमहरू, तरिका तथा सावधानीहरू

- वनस्पति सारतत्व तथा सुगन्धित तेलको तोकिएको विधिद्वारा नमूना संकलन गर्ने ।
- नमूनाहरूको परीक्षण तथा पहिचानको कार्य प्रयोगशालामा उपयुक्त परीक्षण विधिद्वारा सम्पादन गर्ने ।
- परीक्षण प्रतिवेदन तोकिएको ढाँचामा उपलब्ध गराउने ।
- परीक्षणमा आवश्यक केमिकल्स तथा सामग्रीहरूको व्यवस्था गर्ने ।
- उपयुक्त समयमा नमूना संकलन कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्तिलाई अध्ययन अनुसन्धानमा प्रोत्साहन गरी तोकिएको कार्य सम्पादन गर्ने ।
- उपकरणहरूको नियमित मर्मत संभार तथा रिफरेन्स केमिकलको उपलब्धता सुनिश्चितता गर्ने ।

दोस्रो तहको कार्यान्वयन योजना (Plan B)

- नमूनाहरूको परीक्षण कार्य अन्य संघ संस्था मार्फत गर्ने ।
- Intern गर्ने जनशक्तिलाई आवश्यकता आधारमा परीक्षण कार्यमा सहभागी गराउने ।

८.२. वनस्पतिको फाइटोकेमिकल, फार्मालोजिकल, -१०वटा सुगन्धित तेल, विस्तृत फाइटोकेमिकल र बायोकेमिकल भई डाटावेश तयार हुने

नेपालका विभिन्न क्षेत्रहरूमा पाइने वनस्पतिहरूको नमूना संकलन गरी फार्माकोलोजिकल अध्ययन गरी सो मा भएको Chemical compound हरू पत्ता लगाई सो को Phytochemical screening को data तयार गर्ने । सुगन्धित तेल जन्य विरुवाहरूबाट तेल निकाली सो को विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गर्ने । जडिबुटीको अध्ययनका लागि Extracts तयार गरी biological section मार्फत विस्तृत अध्ययन गर्ने यस कार्यक्रमको उद्देश्य रहेको छ ।

जनशक्ति योजना

- प्राकृतिक सम्पदा अनुसन्धानशाला
- कार्यरत स्थायी, करार तथा ज्यालादारी कर्मचारीहरू

वित्तीय व्यवस्थापन

- नेपाल सरकारबाट स्वीकृत बजेट रु. ५ लाख ५० हजार

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- वनस्पतिका प्रजाति
- अध्ययन प्रतिवेदन (Pharmacognostic, Phytochemicals, Biological)

प्रत्येक क्रियाकलाप कार्यान्वयन गर्न अपनाउनु पर्ने कदमहरू तथा सावधानीहरू

- नेपालका विभिन्न क्षेत्रहरूमा पाइने औषधीजन्य वनस्पतिहरूको नमूना संकलन गर्ने । संकलित नमूनाहरूमा Chemical compound हरू पत्तालगार्दै सो को Phytochemical screening को data तयार गर्ने ।
- सुगन्धित तेलजन्य विरुवाहरूबाट तेल निकाली सो को प्रयोगशाला परीक्षण मार्फत विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान गर्ने । Biological test को लागि 50% Alcohol Extracts तयार गरी Pharmacology र biological section मार्फत गर्ने ।
- Soxhlet process बाट तयार पारिएका extracts बाट त्यसमा भएका रसायनहरूको Phytochemical screening गर्ने । (Terpenes, flavonoids, alkaloids, glycosides, coumarin , steroid, saponin etc.)
- अध्ययन अनुसन्धानमा आवश्यक केमिकल्स तथा समायीहरूको व्यवस्था गर्ने ।
- उपयुक्त समयमा नमूना संकलन कार्य सम्पन्न गर्ने ।
- प्रयोगशालामा कार्यरत जनशक्तिलाई अध्ययन अनुसन्धानमा प्रोत्साहन गरी तोकिएको कार्य सम्पादन गर्ने ।
- उपकरणहरूको नियमित मर्मत संभार तथा रिफरेन्स केमिकलको सुनिश्चितता गर्ने ।

दोस्रो तहको कार्यान्वयन योजना (Plan B)

- नमूना संकलन प्रयोगशालाबाट सम्भव नभएमा विभाग एवं अन्य कार्यालयबाट नमूना प्राप्त गर्ने ।
- Intern गर्ने अनुसन्धानकर्तालाई समेत सहभागी गराउने ।

८.३. राष्ट्रिय हर्बेरियमका नमुना संरक्षण तथा डिजिटाइजेसन

राष्ट्रिय हर्बेरियममा रहेका १,६०,००० वटा हर्बेरियममा नमुना पहिचान/संरक्षण हाउजिड र व्यवस्थापन तथा ४००० नमुनाहरूको डिजिटाइजेसन गरी संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्य यस कार्यक्रम अन्तरगत सम्पादन गरिन्छ ।

जनशक्ति योजना

- राष्ट्रिय हर्बेरियम तथा वनस्पति प्रयोगशाला गोदावरी
- स्थायी कर्मचारी (स.वै.अ., अ.बो.)

वित्तीय व्यवस्थापन

- नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट रु. ६ लाख ५० हजार

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- ५००० हर्बेरियम नमुनाको पहिचान हाउजिड
- ५००० हर्बेरियम नमुनाको डिजिटाइजेसन कार्य सम्पन्न हुने

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू तरिका तथा सावधानीहरू

- हर्बेरियम नमुनाहरूको सर्वेक्षण संकलन तथा हर्बेरियम हाउजिड कार्य
- पहिचान तथा व्यवस्थापन कार्य
- डाटाबेस तयारी तथा डिजिटाइजेसन कार्य

दोश्रो तहको कार्यान्वयन योजना Plan-B

डिजिटाइजेसन कार्यको लागि स्क्यानरको साथै क्यामराको प्रयोग गरीने ।

८.४. Hand book of Flowering Plants of Nepal Volume II प्रकाशन

वनस्पति विभागले Hand book of Flowering Plants of Nepal Volume II प्रकाशन गर्ने ।

जनशक्ति योजना

- वनस्पति विभाग मातहतका कर्मचारी यस कार्यका लागि जनशक्तिको भूमिका निर्वाह गर्नेछन् ।

वित्तीय व्यवस्थापन

- नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट रु. १९ लाख

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- Hand book of Flowering Plants of Nepal Volume II प्रकाशन हुने ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदम, तरिका तथा सावधानीहरू

- वनस्पति सर्वेक्षण संकलन तथा पहिचान कार्य
- पान्डुलिपि तयारी कार्य
- पुस्तक प्रकाशन कार्य

९. वनस्पति संरक्षण तथा उद्यान विकास आयोजना कार्यक्रम (३२९८०६)

९.१. दुर्लभ, लोपोन्मुख वनस्पति प्रजातिको पर-स्थानीय संकलन तथा संरक्षण

राष्ट्रिय वनस्पति उद्यान गोदावारी, जिल्ला वनस्पति कार्यालय: ईलाम, धनुषा, मकवानपुर, बाँके, सल्यान, जुम्ला, कैलाली अन्तर्गत रहेका वनस्पति उद्यानहरूमा नेपालमा पाइने दुर्लभ, लोपोन्मुख वनस्पति प्रजातिको पर-स्थानीय संकलन तथा संरक्षण गर्ने कार्य यस कार्यक्रमले गर्छ ।

जनशक्ति योजना

- राष्ट्रिय वनस्पति उद्यान गोदावारी र जिल्ला वनस्पति कार्यालय अन्तर्गत रहेका वनस्पति उद्यानहरू
- स्थायी कर्मचारी, ज्यालादारी तथा करारका नर्सरी नाइके

वित्तीय व्यवस्थापन

- नेपाल सरकारको वार्षिक बजेट रु ८ लाख

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

- दुर्लभ, लोपोन्मुख वनस्पतिको जर्मप्लाज्म संरक्षण हुने ।
- आगन्तुकहरुमा वनस्पति श्रोत सम्बन्धी उपयोगिता बारे व्यवहारिक तथा सैद्धान्तिक ज्ञान प्रवाह हुने ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरु, तरिका तथा सावधानीहरु

- दुर्लभ, लोपोन्मुख वनस्पति तथा ती वनस्पतिको ब्रिड संकलन बा खरिद गर्ने ।
- मौज्जात रहेका दुर्लभ, लोपोन्मुख वनस्पतिहरुको संरक्षण गर्ने ।
- विरुवाहरुको नियमित स्याहार संभार तथा संरक्षण गर्ने कार्य गर्ने ।
- ट्यागिङ तथा सूचनामूलक जानकारीका होडिङ बोर्ड राख्ने ।
- प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

१०. वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना (३२९१०१)

राष्ट्रिय वन स्रोतको सर्वेक्षण गर्ने उद्देश्यले एक परियोजना मार्फत शुरु भएको वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग समयक्रमसंगै विभिन्न कार्यालय तथा केन्द्रको रुपमा रहदै हाल वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभागको हैसियतमा रहेको छ । विभागको मुख्य कार्यक्रम वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण आयोजना (व.उ.शि.नं. ३२९१०१) मार्फत विभिन्न वन क्षेत्रसंग सम्बन्धित विभिन्न अनुसन्धानका कार्यक्रमहरु संचालन हुदै आएको छ । आ.व. २०७५/७६ मा निम्नानुसार कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

कार्यक्रमहरु सम्भव भए सम्म विभागका कर्मचारीहरु मार्फत सम्पन्न गरिनेछ । विभागमा उपलब्ध हुने बाहेकका विज्ञ आवश्यक पर्ने वा कर्मचारी अपुग हुने अवस्थामा करार सेवा लिई सञ्चालन गरिनेछ । यसो गर्दा सके सम्म त्रि.वि.वि. लगायतका विश्वविद्यालयहरुका अध्यापक तथा विद्यार्थीहरुलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षणका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत नेपाल सरकारको आ.व. २०७५/७६ को वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रममा स्वीकृत बजेट रु २ करोड ९४ लाख बाट व्यवस्थापन गरिनेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरु, तरिका तथा सावधानीहरु

नेपालको वन क्षेत्रको राष्ट्रिय महत्व र आवश्यकतालाई विचार विमर्स गर्दै कार्यक्रमहरु तय गरिनेछ । अन्तराष्ट्रिय स्तरमा सम्पन्न अध्ययन अनुसन्धानलाई नेपालको परिवेश सुहाउदो भएको अवस्थामा त्यस्ता अनुसन्धानलाई पनि अध्ययनको आधार बनाइने छ । अध्ययन अनुसन्धानको नतिजालाई प्रयोगमा ल्याउनका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालय मातहतका अन्य निकायहरूसंगको सहकार्य र सहयोगमा प्रचार प्रसारको कार्य गरिनेछ । हरेक क्रियाकलापको

वेग्ला वेग्लै प्रोटोकल निर्माण गरी महानिर्देशकको स्वीकृती पश्चात मात्र कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । साथै निम्न अनुसारका सावधानीहरू समेत अवलम्बन गरिनेछ ।

- प्रत्येक कार्यक्रम संचालन गरी सम्पन्न गर्न एक जना अधिकृत स्तरको कर्मचारीलाई जिम्मेवार बनाईने गरी व्यवस्था गरिनेछ ।
- शाखा प्रमुखबाट अनुसन्धान प्रस्ताव तयार गर्ने र अनुसन्धान अधिकृतबाट लागत तयार गर्ने तथा फिल्ड कार्यको संयोजन गर्ने ।
- अन्य सरोकारवालाई भुक्तानी दिदा बैंक मार्फत दिने ।

दोस्रो तहको कार्यान्वयन योजना (Plan B)

- अनुसन्धान स्थल छनोट गर्ने समयमा सम्भावित दुई वा दुई भन्दा बढी स्थानहरू छनोट गर्ने, अति उत्तम स्थानमा कार्य सन्चालन गर्ने, कुनै कारणले त्यस स्थानमा गर्न नसकिएमा दोस्रो महत्वपूर्ण स्थान छनोट गर्ने ।
- बजेट प्रवाहको समस्याले कार्य गर्न नसकिएमा सम्बन्धित निकायको सहमति लिई विभागले रकमान्तर/स्रोतान्तर वा अन्य उपायले व्यवस्था गर्ने ।
- कुनै अख्तियारी प्राप्त अधिकृत वा अन्य कर्मचारी सहुवा वा अन्य कारणले काम गर्न नसक्ने भएमा दुई हप्ता भित्र अर्को कर्मचारीलाई पुन अख्तियारी दिने ।
- काम गर्ने जनशक्तिको अभाव देखिएमा अन्य विभागका सरकारी वा गैर सरकारी जनशक्ति तुरुन्त लिई काम सम्पन्न गरिने छ ।

१०.१. काभ्रेमा वन रूपान्तरणको अनुसन्धान र संरक्षण जारी

कोणधारी जङ्गलले भन्दा चौडापाते जङ्गलबाट जनतालाई धेरै फाईदा हुने भनी जनताबाट धेरै माग आएकाले कोणधारी जङ्गलबाट कसरी बैज्ञानिक तरिकाले चौडापाते जङ्गलमा रूपान्तरण गर्न सकिन्छ भन्ने अध्ययन गर्न आ.व.२०७०।७१ बाट १० वर्षको अध्ययन गर्ने गरी काभ्रेको लौरै भन्ने स्थानमा स्थायी नमुना प्लट स्थापना गरिएको छ । हरेक वर्ष निश्चित प्रतिशत रुखहरू हटाउदै जाने र त्यसको असर मापन गर्ने क्रियाकलाप गरिन्छ । यसका लागि आगामी आ.व २०७५।७६ को दोस्रो र तेस्रो चौमासिकमा रु ४ लाख बजेट विनियोजन भएको छ ।

१०.२. आर्थिक रूपले महत्वपूर्ण रुख प्रजातिहरूको नर्सरी तथा बृक्षारोपण प्रविधिको विकास गर्ने तथा रुख बृद्धि सम्बन्धी अध्ययन गर्ने

किसान तथा वन उपभोक्ताहरूलाई उच्च मूल्यका आर्थिक रूपले महत्वपूर्ण प्रजातिका रुखहरू खेती गरी घरघुरी तथा समुदाय स्तरमा महत्वपूर्ण आर्थिक योगदान पुर्याउने उद्देश्यले श्रीखण्ड, बोधिचित्त, अगरउड जस्ता आर्थिक रूपले महत्वपूर्ण प्रजातिहरूको पहिचान गर्ने विभिन्न treatment, polypot size, potting mixture आदि जस्ता उपयुक्त प्रविधिको विकास गर्ने त्यस्तै बृक्षारोपण प्रविधिको विकास गर्ने कार्य गरिनेछ । यस कार्यको लागि आ.व २०७५।७६ को दोस्रो र तेस्रो चौमासिक गरी रु १० लाख विनियोजन भएको छ ।

१०.३. काठजन्य वन पैदावारको सदुपयोग सम्बन्धी अध्ययन

काठ दाउरा जस्ता वन पैदावारहरूलाई महत्तम उपयोग होस र सदुपयोगमा खेर नजाओस भन्ने उदेश्यले काठजन्य वन पैदावारको सदुपयोग सम्बन्धी अध्ययन गर्न आ.ब २०७५।०७६ को दोस्रो चौमासिकमा रु ५ लाख विनियोजन भएको छ । यो कार्यक्रम देशै भरिबाट उपयुक्त Sampling विधि प्रयोग गरी स्थान छनोट गरिनेछ भने साल जस्ता महत्वपूर्ण प्रजातिहरूको बारेमा अध्ययन गरिनेछ ।

१०.४. मोसो बाँसको नर्सरी प्रविधि विकास गर्ने

बाँसको अन्य उपयोगको अलवा भू संरक्षणमा यसको महत्वपूर्ण योगदान छ । पहाड, चुरे तथा तराईका भु-क्षय भएका गल्छीहरूको रोकथामको लागि बाँसको बिरुवाको अत्याधिक माग हुने गरेको छ । मोसो बाँस गाँजमा एकै ठाउँमा नरही विभिन्न ठाउँमा छरिएर पलाउने गरी चिनमा विकास भएको प्रजाति हो । त्यसैले यसको उपयोग गर्न सहज हुने तथा थोरै घनाबाट धेरै जमीनको संरक्षण हुने गर्दछ । यस प्रजातिको कटिड र बिउ लगायत विभिन्न तरिका बाट नर्सरी प्रविधि परीक्षण गरी उपयुक्त प्रविधिको सिफारिस गरिनेछ । यो कार्यका लागि आ.ब २०७५।०७६ मा दोस्रो र तेस्रो चौमासिक गरी जम्मा रु ५ लाख विनियोजन भएको छ ।

१०.५. पहाडी तथा तराई क्षेत्रमा विभिन्न कृषि वन प्रणालीको अध्ययन गरी मोडलहरू परीक्षण गर्ने

नेपालमा कृषि जमीन बढी बाँझो रहदै आएको, श्रम गर्ने जनशक्ति बाहिरीने क्रम जारी नै रहेको छ । अर्को तिर काठ दाउरा जस्ता वन पैदावारको माग बढ्ने क्रममा रहेको छ । यस्तो अवस्थामा स्थान सुहाउँदो उपयुक्त कृषि वन मोडल आवश्यक रहेको छ । यस्तो मोडल अनुसन्धान गरी सिफारिस गर्न आ.ब २०७५।०७६ मा तीन वटै चौमासिक गरी जम्मा रु २० लाख ५० हजार विनियोजन भएको छ ।

१०.६. राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वन क्षेत्रको योगदान मापन गर्ने प्रणाली विकास गर्ने

नेपालको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा वन क्षेत्रबाट कति योगदान रहेको छ भन्ने कूल ग्राहस्थ उत्पादन मापन गर्दा National accounting system बाट गरेको देखिदैन तर वन क्षेत्रबाट GDP मा कति योगदान रहेको छ भन्ने स्पष्ट प्रणालीको आवश्यक छ । यसको लागि कस्तो खालको accounting system आवश्यक पर्दछ ? कस्ता कस्ता Attribute हरू आवश्यक पर्दछन् ? आवश्यक तथ्याङ्कको स्रोत कहाँ कहाँ बाट आउन सक्दछन् ? भन्ने कुरा यकिन गर्न आवश्यक छ । यसको लागि विभागका अनुसन्धान अधिकृत ले मुख्य जिम्मेवारी लिई राष्ट्रिय तथ्याङ्क विभाग संग समन्वयन गरी कार्य सम्पन्न गरिनेछ । यस कार्यको लागि आ.ब २०७५।०७६ मा दोस्रो र तेस्रो चौमासिकमा जम्मा रु २० लाख विनियोजन भएको छ ।

१०.७. वन क्षेत्रबाट दिगो विकास लक्ष्य पुरा गर्न हुन सक्ने योगदान बारे अध्ययन

नेपालले पनि २०३० सम्म दिगो विकास लक्ष्य पुरा गर्ने अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता जनाई सकेको छ । यसको लागि देशका हरेक क्षेत्रबाट के कसरी योगदान गर्न सकिन्छ भन्ने यिकिन हुन जरुरी छ । यसै क्रममा वन क्षेत्रबाट के के विषयमा अधिकतम योगदान पुर्याउन सकिनेछ भनि अध्ययन गर्न आ.ब २०७५।०७६ मा तीन वटै चौमासिक गरी जम्मा रु १० लाख विनियोजन भएको छ ।

१०.८.पुराना हवाई चित्रहरूको Digitizing , archeiving and indexing गर्ने

पुराना हवाई चित्रहरू analogue फोटोहरू थिए । प्राविधिको विकास क्रम संगै हाल सबै चित्रहरू digital form मा मात्र आवश्यक पर्ने भएकाले आगामी आ.व मा उक्त हवाई चित्रहरूलाई Digitizing, archeiving and indexing गर्न आ.व २०७५।०७६ मा दुई वटा चौमासिकमा गरी जम्मा रु दश लाख विनियोजन भएको छ ।

११. वातावरण विभाग (३२९०२१)

कानूनको कार्यान्वयन, चेतनाको अभिवृद्धि र प्राविधिक सहयोगको माध्यमबाट दिगो वातावरणीय व्यवस्थापन गरी स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणको सिर्जना गर्नका लागि यस शीर्षक अन्तर्गत वातावरण विभागले आ.व. ०७५/७६ मा निम्नानुसार कार्यक्रमहरू संचालन गर्नेछ ।

जनशक्ति योजना

हालको वातावरण विभाग र विभागमा कार्यरत मौजूदा जनशक्तिबाट नै यस कार्यक्रम सम्पन्न गरिनेछ । थप प्राविधिक एवं अन्य विशेषज्ञ आवश्यक पर्ने भएमा सो को योजना समेत बनाई जनशक्ति परिपूर्तिको व्यवस्था विभागले मिलाउनु पर्नेछ । विशेष प्राविधिक सहयोगको आवश्यक परेको अवस्थामा प्रचलित नियमको परिधि भित्र रही बाह्य विज्ञको पनि सेवा लिन सकिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस शीर्षकमा आ.व.मा ०७५/७६ मा स्वीकृत बजेट नै यस कार्यक्रमको वित्तीय स्रोत हुनेछ । प्रदुषण नियन्त्रण, मापन केन्द्रहरूको स्थापना लागायतका वातावरण क्षेत्रमा कार्यक्रम संचालन तथा जनशक्ति व्यवस्थापनका लागि यस बजेट उपशीर्षकमा कूल १६ करोड ६५ लाख रकम विनियोजन गरीएको छ । आर्थिक ऐन, नियम तथा स्वीकृत नर्मसको परिधिमा रहि विनियोजित बजेट खर्च गर्नु पर्नेछ ।

कार्यान्वयन गर्न अपनाउने कदमहरू, तरिका र सावधानीहरू

- मन्त्रालयले विभागीय प्रमुखसंग र विभागीय प्रमुखले सम्बन्धीत शाखा तथा कर्मचारीसंग कार्य सम्पादन सम्झौता गर्नेछ । त्रैमासिक कार्य सम्पादन मूल्यांकनको व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- विभागले खरिद प्रक्रियाको आवश्यक परेमा खरिद योजना तयार पारी कार्य गर्नु पर्दछ ।
- आ.व.को सुरुमा नै उपयुक्त स्थानको छनौट गर्नु पर्नेछ ।
- कार्यक्रम संचालनको समयमा आ.व.को पहिलो महिना भित्रै कार्यतालिका बनाई कार्यको शुरुवात गर्नु पर्नेछ ।
- कार्यक्रम सेवा प्रदायकबाट गरिने भए सेवा प्रदायकको छनौट समयमानै गर्नु पर्दछ ।
- कार्यक्रम सम्पन्नतामा कुनै जोखिम भए दोस्रो तहको योजना समेत बनाई राख्नु पर्दछ ।

११.१. महत्वपूर्ण ३ स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना

वायुमण्डलमा वायु गुणस्तरको अवस्थालाई नियमित अध्ययन तथा अनुगमन गर्न आवश्यकता र औचित्यताको आधारमा देशका महत्वपूर्ण कुनै तीन स्थानमा वायु गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना गरिनेछ । जसका लागि आगामी आ.व.का लागि ४ करोड ५० लाख विनियोजन गरिएको छ ।

११.२. पोखराका उद्योगहरूबाट उत्सर्जित वायु प्रदुषण डिस्पर्सन मोडलिङ तथा नियन्त्रण पद्धति विकास गर्ने औद्योगिक क्षेत्रहरूमा उद्योगहरूबाट उत्सर्जित वायु प्रदुषण र त्यसको प्रभाव क्षेत्र सम्बन्धी अध्ययन गर्न नमुनाको रूपमा पोखरामा वायु प्रदुषण डिस्पर्सन मोडलिङ तथा नियन्त्रण पद्धतिको विकास गरिनेछ । यस्तो मोडलिङबाट वायु प्रदुषण र प्रभावको बारेमा भविष्यमा अध्ययन गर्न र यसको उपयोग अन्य क्षेत्रमा पनि दोहोर्याउन सम्भाव्यताको विकास गर्छ । जसका लागि चालु आ.व.का लागि रु १५ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

११.३. वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम, निर्देशिका, नीति, मापदण्डको कार्यान्वयन सम्बन्धमा उद्योगहरूको नियमित तथा आकस्मिक अनुगमन एवं निरीक्षण (कम्तीमा १२० वटा उद्योगहरूको अनुगमन गरी नमुना संकलन गर्ने) विकासलाई वातावरण मैत्री बनाउन र स्थापना भएका उद्योगहरूबाट वातावरणमा पुग्न सक्ने क्षतिलाई कम गर्न वातावरण सम्बन्धी ऐन, नियम, कानून, निर्देशिकाहरूले मापदण्ड तोकेको छ । उक्त मापदण्ड बमोजिम उद्योगहरू स्थापना, सञ्चालन भए/नभएको अवस्था पत्ता लगाउन र नियमानुसार सञ्चालन प्रक्रियालाई व्यवस्थित गर्न यस कार्यक्रम राखिएको हो । यस अन्तर्गत देशभरिका कम्तीमा १२० वटा उद्योगहरू अनुगमन गरिनेछ ।

१२. पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना (३२९१५६)

कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोषको आर्थिक अनुदान सहयोगमा संचालित पहाडी क्षेत्रका साना किसानहरूको जलवायु परिवर्तन समानुकूलनमा सुधारका लागि जलवायु परिवर्तन अनुकूलित पूर्वाधार निर्माण तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलित नाफा मुखी उत्पादनको विधिबाट संकटासन्न साना किसानहरूको समानुकूलन क्षमता अभिवृद्धि यस आयोजनाको मुख्य लक्ष्य रहेको छ । फेब्रुअरी २०१५ देखी शुरु भएको यो आयोजना मार्च २०२१ सम्म जम्मा ६ वर्षको अवधिको लागि संचालनमा रहेको छ । हाल यो आयोजना नेपालका मध्यपहाडी क्षेत्रका रोल्पा, रुकुम, सल्यान, जाजरकोट, दैलेख र कालिकोट गरी जम्मा ६ वटा जिल्लाहरूमा संचालनमा रहेको छ । आयोजना अन्तर्गत मुख्य गरी जलवायु अनुकूल कार्ययोजना बनाउने र लागु गर्ने हो । यसमा संकटासन्न क्षेत्र र जनताको जलवायु अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन गर्नेछ ।

१२.१. सहभागितामूलक LAPA तयारी र कार्यान्वयन

आ.व. ०७५/७६ मा सल्यान, रुकुम, रोल्पा, जाजरकोट, कालिकोटमा अधिल्लो आ.व. मा अधुरो रहेको ४० वटा सुदृढ लापा तयारी कार्य पुरा गरिनेछ भने नयाँ थप २५ वटा तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । यस क्रियाकलापको मुख्य उद्देश्य अन्तर्गत भौगोलिक सूचनामा आधारित उपजलाधार तथा सहभागितामूलक परिदृश्यमा आधारित

पद्धतिहरूलाई विद्यमान लापा Framework मा समायोजन गरेर स्थानीय कार्ययोजना तयार गरिनेछ । यस कार्य सेवा प्रदायक छनौट गरी संचालन गरिनेछ ।

जनशक्ति योजना

यस कार्यको लागि मुख्य जिम्मेवार निकाय आयोजनाको केन्द्रिय समन्वय इकाई र मातहतका जिल्ला समन्वय इकाईहरू हुनेछ । आयोजनाको केन्द्रिय समन्वय इकाईले नियमानुसार सेवा प्रदायकहरू छनौट गरी उक्त स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्नेछ । केन्द्र तथा मातहतका जिल्ला समन्वय इकाईहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूबाटै यस कार्यको लागि आवश्यक समन्वय, अनुगमन र कार्यान्वयन गरिनेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन

यस शीर्षक अन्तर्गत ४० वटा अधुरा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माणको लागि १ करोड ७४ लाख २० हजार र नयाँ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको लागि १ करोड ६२ लाख ५० हजार बजेट विनियोजन भएको छ । उक्त विनियोजित रकम नै यस कार्यको वित्तीय स्रोतको रूपमा रहनेछ । आर्थिक ऐन, नियम, सार्वजनिक खरिद नियमावलीको बजेट कार्यान्वयन निर्देशिका समेतलाई ध्यानमा राखि समयामानै लक्ष्य हासिल गर्ने गरी उक्त बजेट खर्च गर्नु पर्नेछ ।

प्रक्रियागत सूचक र उपलब्धि सूचक

ऐन, नियमानुसार सेवा परामर्शदाताको छनौट र सरोकारवालाहरूसंगको सहभागितामूलक छलफल, अन्तरक्रिया र सुदृढ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना यस कार्यक्रमको प्रक्रियागत सूचकको रूपमा रहनेछ भने आ.व.०७५/७६ मा थप ६५ वटा सुदृढ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार भै कार्यान्वयन हुनेछ ।

कार्यान्वयन गर्दा अपनाउनु पर्ने कदमहरू, तरिका र सावधानीहरू

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना स्थानीय जनताहरूको सहभागितामा बनाइने हुदा यसको लागि प्रशस्त समयको आवश्यक पर्दछ । सेवा प्रदायक छनौट समयमानै हुन नसकेमा लक्ष्य हासिल कठिनाई हुन जान्छ । यसर्थ यसलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनको निम्न सावधानीका उपायहरू अपनाइनेछ ।

क) मन्त्रालयले आयोजना प्रमुखसंग कार्यसम्पादन करार गरी खटाईनेछ र आयोजना प्रमुखले सम्बन्धित जिल्ला समन्वय इकाईका प्रमुखहरूसंग कार्यसम्पादन करार गर्नेछ । त्रैमासिक कार्यसंपादन मुल्यांकनको व्यवस्था मिलाईनेछ । तोकिएको जिम्मेवारीको जिल्ला स्तरमा समेत कार्यसम्पादन गरी वार्षिक कार्ययोजना बनाई गर्नु पर्नेछ ।

ख) सेवा प्रदायक छनौट समयमानै गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ ।

ग) कार्ययोजना तयारी चरणमा स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितालाई विशेष ध्यान दिनु पर्नेछ ।

भागा-३

आ.व. २०७५/७६ को नीति तथा

कार्यक्रमको

अनुगामन योजना

नेपाल सरकार
वन तथा बागवानी मन्त्रालय
आ.ब २०७४/०७६ को शीति तथा कार्यक्रमको अनुगमन योजना

क्र.सं.	शीति तथा कार्यक्रम (संक्षेप, प्रकार, शीति)	बागवानी को संख्या	आ.ब २०७५/८० सम्मको तक	संकेत तथा कार्यक्रम को संख्या	सूचक	तक	कार्यान्वयन गर्ने विभिन्न विभाग	अनुगमन विभाग	
									विवरण
३६	वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने छ । उच्च मूल्यका स्थानीय बालवृक्ष अनुकूलका वन, फलफूल, जडिबुटी तथा कृषियन्त्र वन पैदावारहरूको शीति विकास, मूल्य अभिवृद्धि र बजारीकरणलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । सरकारी, निजी, सहकारी र सामुदायिक साझेदारीमा वन पैदावारीमा आधारित उद्योग स्थापना गरिनेछ । मुख्य संरक्षकलाई शीति सहकारी रूपमा विकास गरिनेछ ।				वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने यस क्षेत्रको उपयोग र संरक्षण सुदृढीकरणलाई प्राथमिकता दिइनेछ । वनको संरक्षण र उपयोगमा शीति सहका सहकारकहरूको फरियरक मूल्यांकन रथापित गरिने । बाँझो, शीति, नदी किनार र खरुकेको जमिनमा वृक्षरोपण र वन विकास गरिने । (१०)				
३६	३६.१ वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाउने ।				शेडर (इमारतमा)	१५०	रा.सु.वा.म. श. वि.म. / विभिन्न वन कार्यालय	वन तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा, प्रदेश तह तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा निर्देशनालय, वन तथा प. संरक्षण विभाग	
३६	विभागीय १	६५.५	५०५.५०५	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन (१)	शुभू मिटर (इमारतमा)	६०००		वन तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा, प्रदेश तह तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा निर्देशनालय, वन तथा प. संरक्षण विभाग	
३६	विभागीय २	३२५०	५००००	वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन कार्य योजना संघर्षन गरी कोठ बाउरा संकलन र बाउरादी (इमारतमा)	वटा	३०००	रेड कार्यान्वयन केन्द्र र विभिन्न वन कार्यालय	वन तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा, प्रदेश तह तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा निर्देशनालय, वन तथा प. संरक्षण विभाग	
३६	विभागीय ३	२१७७	२००००	समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन योजना पुरावाबोधन गर्ने (१)	वटा	१५६	रेड कार्यान्वयन केन्द्र / वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	वन तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा, प्रदेश तह तथा बागवानी मन्त्रालय प्रदेश तहमा निर्देशनालय, वन तथा प. संरक्षण विभाग	
३६	विभागीय ४	१५५३ वटा	२२५९	वन सार्वजनिक तथा वैज्ञानिक गर्भ मध्य पहाड र उच्च पहाडी क्षेत्रमा समुदाय वन स्थापना तथा मापन	पहाडको वन सम्बन्धी लक्षण अव्यावधिक भएको हुने	१	वन अनुसन्धान तथा सर्वेक्षण विभाग	वन तथा बागवानी मन्त्रालय	
३६	विभागीय ५			वाग्मि वन स्थापनाको अनुसन्धान तथा संरक्षण (कोषाभ्यासबाट बाँझो पतिना)	सांयुक्तिक वन				
३६	३६.२ उच्च मूल्यका स्थानीय बालवृक्ष अनुकूलका वन, फलफूल, जडिबुटी तथा कृषियन्त्र वन पैदावारहरूको शीति विकास, मूल्य अभिवृद्धि र बजारीकरणलाई प्रोत्साहित गर्ने ।			स्थानीय बालवृक्ष अनुकूलका उच्च मूल्यका वन पैदावारहरूको विकास, मूल्य अभिवृद्धि र बजारीकरणलाई प्रोत्साहित गरिने । (११)					

क्र.सं.	श्री. वि. भा. अर्थ. वि. (पुस्तक, वस्तु, वस्ति)	वर्ष	क्र.सं. 2004/1/20 नमूने	वस्तु का वर्णन	वर्ष	मूल्य	वर्णन	वर्णन	वर्णन
35	क्रियाकलाप 1	9054	26442	जड़बुटी विना उपादन तथा जैली विना (1)	क्रिया उपादन गोटा (क्रिया)	2360	वर्णन विना, विना वर्णन का, द्विचित्र का वर्णन, स्थिति स्पष्ट, विना श्रेय	वर्णन विना, विना वर्णन का, द्विचित्र का वर्णन, स्थिति स्पष्ट, विना श्रेय	वर्णन विना
36	क्रियाकलाप 2	204	24000	श्री. वि. भा. विना (1)	वेक्टर	4000	द्विचित्र का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
37	क्रियाकलाप 3	14000	14000	क्रिया का वर्णन विना उपादन तथा विना (1)	वर्णन (वर्णन)	14000	द्विचित्र का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
38	क्रियाकलाप 4	0	0	क्रिया उपादन का वर्णन (Wood treatment plan) विना तथा वर्णन (1)	वर्णन (वर्णन वर्णन)	1	द्विचित्र का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	36, 37 सरकारी, निजी, सरकारी व सामुदायिक संस्थाओं का वस्तु विना वर्णन उपादन वर्णन	2940	2420	सरकारी, निजी, सरकारी व सामुदायिक संस्थाओं का वस्तु विना वर्णन उपादन तथा वर्णन (1)	वर्णन का वर्णन	49	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	क्रियाकलाप 5	22	924	मुद्रित विना उपादन (1)	वर्णन	24	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	क्रियाकलाप 6	4000	24000	वर्णन का वर्णन (1)	वर्णन/वर्णन (वर्णन)	4000	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	क्रियाकलाप 7 (वर्णन उपादन)	0	0	वर्णन का वर्णन उपादन (1)	वर्णन का वर्णन	4	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	क्रियाकलाप 8	0	9	वर्णन का वर्णन उपादन (1)	वर्णन का वर्णन	9	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना
39	क्रियाकलाप 9	40	10000	वर्णन का वर्णन उपादन (1)	वर्णन	4000	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना	वर्णन का वर्णन, वर्णन विना

क्र.सं.	शैली तथा कार्यक्षम (संलग्न प्रमाण सहित)	जमात संख्या	आ.नं. २०८९।८८० नमूनाको तल्लो	नोटिङ तथा कार्यात्म तल्लो	पूर्व नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	समय	कार्यवाहको प्रतिवेदन/निकाय	सुपरवाइजर/निकाय
						१		
३६	किसकालीय ३	२	५	कर्मचारीको तल्लो नोटिङ प्रोटोकल जमाउन	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	१	प्राथमिक समयावधिमा समयावधिमा, वरिष्ठ निकाय	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय
३७	वन्यजन्तु पर्यवेक्षण/नियन्त्रण तथा अनुसन्धानका कार्यका लागि सञ्चालन गरिने। शैली विशेषको संरक्षण गरिने। बायोडाय संरक्षण तथा वन्यजन्तु संरक्षण गरिने। अनुसन्धान संरक्षण कार्यका लागि कार्यालयमा प्रकाशित नमूना ३। एनडी प्रमाण र नुसु क्षेत्रमा वन वन पोखरी निर्माण गर्ने कार्यको प्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था गिनाइने छ।			शैलीको संरक्षण गरिने। (९१)				
३८	३८.१ शैलीको संरक्षण गर्ने।							
	किसकालीय १	१८१,४८९	२२४०	सांस्कृतिक वन जमाउन सांस्कृतिक वन संरक्षणका	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	५०	द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय २	२	१७	वन क्षेत्रको विकासका लागि	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	३	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, वन क्षेत्रको विकास समिति	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ३	७४	७६	वन क्षेत्रको विकासका लागि	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	७६	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, वन क्षेत्रको विकास समिति	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ४	६०	१४४	निर्माण क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन (१)	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	३०	द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ५	१	१०	संरक्षण/संरक्षणका लागि विकासका क्षेत्रको विकास (१)	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	२	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ६	८	१३	संरक्षण/संरक्षणका लागि विकासका क्षेत्रको विकास (१)	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	१	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ७	४	४	संरक्षण/संरक्षणका लागि विकासका क्षेत्रको विकास (१)	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	४	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय
	किसकालीय ८	४	७	संरक्षण/संरक्षणका लागि विकासका क्षेत्रको विकास (१)	नोटिङ प्रोटोकल संख्या/परिचयन/	१	द्विचक्र वन कार्यवाह, प्रवेश वन निर्देशनालय, द्विचक्र वन कार्यवाह	वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय, उद्योग, पर्यटन मन्त्रालय

क्र.सं.	प्राथमिक कार्य (सूचना प्रदान गर्नु)	प्रकार	संख्या	विवरण	पुस्तक	मूल्य		कार्यकर्ता/गोपनीय विवरण	मूल्यांकन/निकाष									
						मूल्य	संख्या											
१	मिति तथा मासिक (सूचना प्रदान गर्नु)	११	११७	१०७३	१०७३	१०७३	१०७३	१०७३	१०७३									
										क्रियाकलाप १०	३५	३५०	११०	११०	११०	११०	११०	११०
										क्रियाकलाप ११	१०८	१०८	१०८	१०८	१०८	१०८	१०८	१०८
										क्रियाकलाप १२	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६	३६
										क्रियाकलाप १३	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान	७ स्थान
										क्रियाकलाप १४	४०० पत्राणि	४००	४००	४००	४००	४००	४००	४००
										क्रियाकलाप १५	१०७४ ३५	२१००००	२१००००	२१००००	२१००००	२१००००	२१००००	२१००००
										क्रियाकलाप १६	क्रियाकलाप १६	२ पत्राणि	२ पत्राणि	२ पत्राणि	२ पत्राणि	२ पत्राणि	२ पत्राणि	२ पत्राणि
										क्रियाकलाप १७	क्रियाकलाप १७	१	१	१	१	१	१	१
										क्रियाकलाप १८	क्रियाकलाप १८	१	१	१	१	१	१	१
क्रियाकलाप १९	क्रियाकलाप १९	१	१	१	१	१	१	१										
क्रियाकलाप २०	क्रियाकलाप २०	२६०	१८६५	१८६५	१८६५	१८६५	१८६५	१८६५										
क्रियाकलाप २१	क्रियाकलाप २१	०	४	४	४	४	४	४										
क्रियाकलाप २२	क्रियाकलाप २२	२	७	७	७	७	७	७										

क्र.सं.	शीर्षक (संक्षेप, संक्षेप, संक्षेप)	प्रमाण	व.सं. (व.सं. 120 मिनट)	वर्ग/सं. संक्षेप	प्रकार	संख्या	शुल्क/सं. संक्षेप	वर्ग	शुल्क/सं. संक्षेप	वर्ग
30	विषय 1	५५	१०००	संक्षेप/सं. संक्षेप	१	३५०	५५	५५	५५	५५
	विषय 2	०	१	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 3	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 4	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 5	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 6	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 7	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 8	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 9	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 10	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
31	विषय 1	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 2	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
32	विषय 1	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५
	विषय 2	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५	५५

प्रस्तुति

अनुसूची १

आ.व. २०७५/७६ को नीति तथा कार्यक्रम

कार्यान्वयन योजनाको

प्रस्तुति

नेपाल सरकार
वन तथा वातावरण मन्त्रालय

**आ.व. २०७५/०७६ को नीति कार्यक्रम तथा बजेट
कार्यान्वयन योजना**

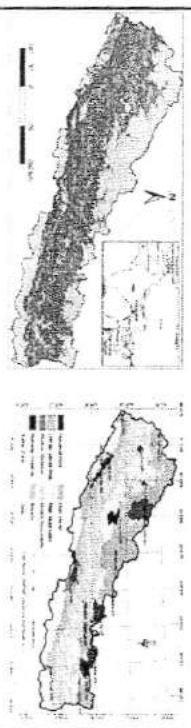
डा. विश्वनाथ ओली
सचिव
वन तथा वातावरण मन्त्रालय
२०७५।१।३०

नेपालको वन क्षेत्र

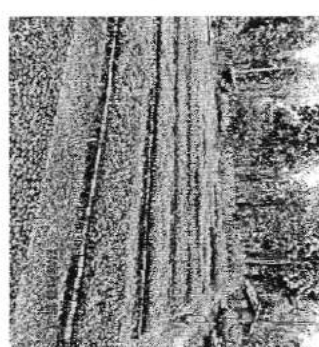
वनले टाकेको क्षेत्रफल ४४.७४ प्रतिशत

संरक्षित क्षेत्रले टाकेको क्षेत्रफल २३.३९ प्रतिशत

प्रस्तुतिका विषयहरू

- परिचय
- नीति तथा कार्यक्रम र बजेट वक्तव्य
- आ.व. २०७५/०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू
- नवप्रवर्तन कार्यक्रमहरू
- प्रमुख सवालहरू

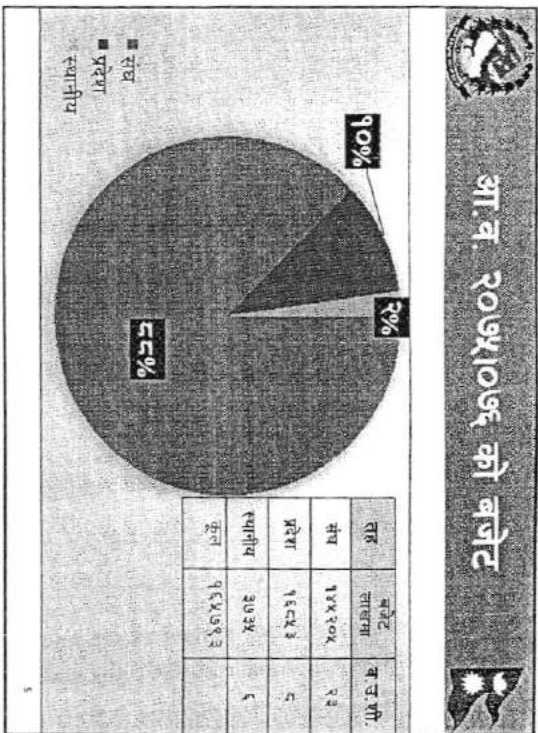

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र

१. विद्यमान वन क्षेत्र कायम राख्ने
२. वन विनाशकारी रक्षामुलक कार्यहरू अन्तर्गत वन विनाशकारी कार्यहरू रोक्ने
३. वन विकासमा आवश्यक योजना प्रदान गर्ने
४. वन तथा वातावरण मन्त्रालय
५. जैविक विविधताको रक्षण
६. वातावरणीय प्रदूषण नियन्त्रण
७. वन तथा वातावरण मन्त्रालय
८. वन तथा वातावरण मन्त्रालय

आ.व. २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेट

वसतव्य

बजेट वसतव्यका बूँदाहरु

नीति तथा कार्यक्रम बूँदा	३६
<ul style="list-style-type: none"> दिगा एवम् वैज्ञानिक बन्न व्यवस्थापन (१०) बाफो, पातो, नदी किनार र बास्केको जमीनमा वृक्षारोपण र वन विस्तार (१०) उच्च मूल्यको वन पैदावारहरुको निस्तार, मूल्य अभिवृद्धि र बजारीकरण (११) शैथिल्य विविधताको संरक्षण (११) मू-क्षय निवन्धन र नदी मुहान तथा किनारा संरक्षण (११) जडिबुटी लगायत वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना (१३) सम्भाव्य प्रदेशहरुमा न्यूनतम एक जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापना (१५) नेपाल टिम्बर कार्पोरेशनको सुदृढीकरण (१५) 	३६

आ.व. २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रम

नीति तथा कार्यक्रम बूँदा नं. ३६

- वन व्यवस्थापनलाई वैज्ञानिक बनाइनेछ । उच्च मूल्यका स्थानीय बालावरण अनुकूलका वन, फलफूल, जडिबुटी तथा कृषिजन्य वन पैदावारको खेती विस्तार, मूल्य अभिवृद्धि र बजारीकरणलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । सरकारी निजी, सहकारी र सामुदायिक सम्बन्धीमा वन पैदावारमा आधारित उद्योग स्थापना गरिनेछ । मुख्य सहरहरुलाई हरित सहरको रूपमा विकास गरिनेछ ।

नीति तथा कार्यक्रम बूँदा नं. ३७

- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा अनुकूलनका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछन् । शैथिल्य विविधताको संरक्षण गरिनेछ । वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापन, मू-क्षय नियन्त्रण र नदी मुहान तथा किनारा संरक्षण गरिनेछ । राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमको कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । पलाडी भूभाग र चुरे क्षेत्रमा ताल एवम् पोखरी निर्माण गरी वर्षातको पानी सङ्कलन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

आ.व. २०७५/०७६ को नीति तथा कार्यक्रम र बजेट

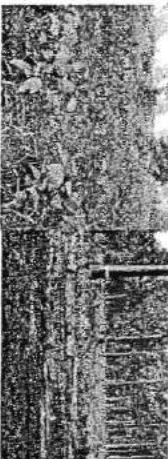

वसतव्य

बजेट वसतव्यका बूँदाहरु

नीति तथा कार्यक्रम बूँदा	३७
<ul style="list-style-type: none"> राष्ट्रपति चुरे संरक्षण कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन (१२) गाल्छी, पातो तथा बाहरे नियन्त्रण (१२) कृषि वन प्रणालीको प्रबर्द्धन तथा विस्तार (१२) चुरे क्षेत्रमा वर्षाको पानी संरक्षण र पोखरी निर्माण (१२) सहकारी मार्फत जडिबुटी लगायत वन पैदावारको संकलन र प्रशोधन (१५) संरक्षित क्षेत्रमा पर्याप्ततन प्रबर्द्धन (१५) प्राकृतिक विडिगाबागाना र पर्यटकीय मार्ग निर्माण (१५) 	३७

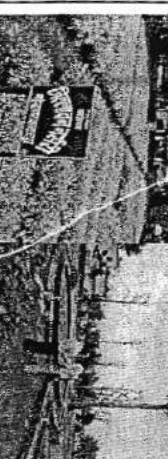
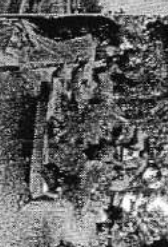
 आ.व. २०७५०७६ को नीति तथा कार्यक्रम र वार्षिक वृत्त	
निति तथा कार्यक्रम वृत्त	वार्षिक वृत्तव्यका वृत्तवृत्त
२७	<ul style="list-style-type: none"> जनवायु परिवर्तन न्यूनीकरण तथा अनुसूचनाका कार्यक्रमहरू संचालन (१६) स्वच्छ हरामरा र प्रदूषण मुक्त नेपाल अभियान संचालन (१७) काठमाडौं उपत्यकामा धानी, धुलो, बायु प्रदूषण नियन्त्रण र फाँटार व्यवस्थापन (१८) बायु गुणस्तर मापन केन्द्रहरू विस्तार (१८) वातावरण परीक्षण र अनुमान (१८)

 आ.व. २०७५०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू			
कार्यक्रमको नाम	श्रावण वर्ष ०७५।७६	०७५।७६ को लक्ष्य	विभिन्नवार् निकष
दिने रूख रोपण र वन्यजन्तु संरक्षण (५)	६४ हजार ६ सय मात्र	१ लाख ५० हजार ६ सय	उत्पन्न वृद्धि र नयाँ बाजार
श्रमिक	१२ लाख ५० हजार मात्र	२३ लाख ५० हजार	नयाँ बाजार
श्रमिक	५००० हेक्टर	१५,००० हेक्टर	उत्पन्न वृद्धि र नयाँ बाजार

 आ.व. २०७५०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू			
१	६४५	१५५,५७५	१५०
२	११५०	५००००	६०००

 आ.व. २०७५०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू			
कार्यक्रमको नाम	श्रावण वर्ष ०७५।७६	०७५।७६ को लक्ष्य	विभिन्नवार् निकष
श्रमिक	२,१५०	३०,०००	२३
श्रमिक	१० लाख ५० हजार	१५ लाख ५० हजार	२३

श्री व २०७५/०७ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू				
कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७ को लक्ष्य	०७५/८० सम्मको लक्ष्य	विम्बोवार निकाय
क्षेत्रीय वन विभाग (३५)	२०६ हेक्टर	५,००० हेक्टर	२५,००० हेक्टर	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
विभिन्न कार्य प्रजातिका विभाग उपखान वन विभाग (३५)	५ करोड ५० लाख	१ करोड ५० लाख	७ करोड ५० लाख	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
विभागीयको आधारमा ५		७ उद्योग स्थापना गर्ने	७	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग
वर्षमा ५ उद्योग (३५)		७ करोड ५० लाख	५ लाख ५० हजार	५ लाख ५० हजार
प्रजातिकाको लागि विमान	७० हजार ५० कि. मी.	२ लाख ३५ हजार	५ लाख ५० कि. मी.	५ लाख ५० कि. मी.
क्रान्तिको मापदण्ड (३५)		५० हजार ५० कि. मी.	५ लाख ५० कि. मी.	५ लाख ५० कि. मी.

श्री व २०७५/०७ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू				
२० नो युवा				
विभागीयमा ५	५५००			
माइक्रोसमा ५				
माइक्रोसमा २				

श्री व २०७५/०७ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू				
कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७ को लक्ष्य	०७५/८० सम्मको लक्ष्य	विम्बोवार निकाय
कार्यक्रमको नाम	२१५० वटा	५९ वटा	२५३७ वटा	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
प्रजातिकाको लागि विमान	५३० वटा	५५० वटा	८९० वटा	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
क्रान्तिको मापदण्ड (३५)				

श्री व २०७५/०७ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू				
कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७ को लक्ष्य	०७५/८० सम्मको लक्ष्य	विम्बोवार निकाय
कार्यक्रमको नाम	५१० वटा	१,००८ वटा	३,५०० वटा	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
प्रजातिकाको लागि विमान	५२ वटा	१८९ वटा	८६९ वटा	उद्योग, पर्यटन वन तथा जलसिंचना विभाग, रा.सु.न.सि.स
क्रान्तिको मापदण्ड (३५)				

आ.व. २०७५/०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू

कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७६ को लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय
नयाँ स्तम्भ स्थापना	०७४/७५	७ वटा	७ वटा	बन तथा बागवानी, मजदारी, पशुपंशु
मजदारीको २०७५ (३७)				मजदारी
कृषीको विपणन (३७)	७५ विन्दा	७५ विन्दा	७५ विन्दा	वृद्धा मजदारी
साधारणक समय पठाउनु	५० वटा	५,००० वटा	५०,००० वटा	वृद्धा मजदारी र विपणन तथा कार्यालयहरू

आ.व. २०७५/०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू

कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७६ को लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय
ग्रामस्थिक निर्माण	०७४/७५	लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय
मजदारीको २०७५ (३७)				मजदारी
पशुको विपणन (३७)	२ वटा	२ वटा (विपणन)	७ वटा	पशु तथा पशुपंशु
मजदारीको २०७५ (३७)	३५ वि.मि. विपणन	१५० वि.मि. विपणन	३५० वि.मि. विपणन	पशु तथा पशुपंशु र ग्रामस्थिक निर्माण

आ.व. २०७५/०७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू

कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७६ को लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय	
नदी तथा खोला विन्यास	०७४/७५	३० वि.मि. वटा	३५ वि.मि. वटा	५-८० वि.मि. वटा	पशु तथा पशुपंशु
मजदारीको २०७५ (३७)					मजदारी
पशुको विपणन (३७)	१,५०० विन्दा	१५० विन्दा	३,३५५ विन्दा	३,३५५ विन्दा	पशु तथा पशुपंशु
नदी तथा खोला विन्यास (३७)	५० वटा	५ वटा	८५ वटा	८५ वटा	पशु तथा पशुपंशु र ग्रामस्थिक निर्माण

आ.व. ०७५/७६ का मुख्य मुख्य कार्यक्रमहरू

कार्यक्रमको नाम	आधार वर्ष	०७५/७६ को लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय
साधारणक समय पठाउनु	०७४/७५	लक्ष्य	०७६/८० सम्मको लक्ष्य	लिम्वेवार निकाय
मजदारीको २०७५ (३७)				मजदारी
पशुको विपणन (३७)	२ वटा	२ वटा (विपणन)	७ वटा	पशु तथा पशुपंशु
मजदारीको २०७५ (३७)	३५ वि.मि. विपणन	१५० वि.मि. विपणन	३५० वि.मि. विपणन	पशु तथा पशुपंशु र ग्रामस्थिक निर्माण

कार्यक्रमको नाम		श्रीचिन्त्य	
वन प्रशिक्षण गठन	वन प्रशिक्षणको विधी विवरणलाई सरल र पारदर्शी बनाउन र वन सञ्चाली कारकलाई अझ व्यवसायीक बनाउन सल सपासभमा रहेको विभिन्न सम्बन्धन समितिलाई एकिकृत गरी वन प्रशिक्षण गठन गर्ने योजना रहेको छ ।	वन प्रशिक्षण गठन	वन प्रशिक्षणको मूल्य भुवनामा बृद्ध गरी वनाधिकारण गर्ने ।
राष्ट्रिय वनप्रवृद्धि विचार केंद्रको स्थापना	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार

कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका	
<p>(सा.व. ०७५/७६)</p> <p>वन तथा वन्यजन्तु मन्त्रालय सिंहदरवार, काठमाण्डौ</p>	

कार्यक्रम अनुगमन योजना					
क्र.सं.	कार्यक्रमको नाम	कार्यक्रमको विवरण	कार्यक्रमको स्थान	कार्यक्रमको मिति	कार्यक्रमको बजेट
१	वन प्रशिक्षण गठन	वन प्रशिक्षणको विधी विवरणलाई सरल र पारदर्शी बनाउन र वन सञ्चाली कारकलाई अझ व्यवसायीक बनाउन सल सपासभमा रहेको विभिन्न सम्बन्धन समितिलाई एकिकृत गरी वन प्रशिक्षण गठन गर्ने योजना रहेको छ ।	वन प्रशिक्षण गठन	वन प्रशिक्षणको मूल्य भुवनामा बृद्ध गरी वनाधिकारण गर्ने ।	वन प्रशिक्षणको मूल्य भुवनामा बृद्ध गरी वनाधिकारण गर्ने ।
२	राष्ट्रिय वनप्रवृद्धि विचार केंद्रको स्थापना	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार	वन विनाश र वन क्षेत्रको क्षतिकोलाई कमि गरी संचालन भएको कारक व्यापारका कारण गवार

प्रमुख सवालहरू	
<ul style="list-style-type: none"> वातावरणीय प्रभाव अध्ययन अन्य प्रयोजनका लागि वन क्षेत्रको माप ढुंगा, गिट्टी, बालुवाको संकलन 	

